T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAMUSAL TASARIMDA ZAMANSIZ MEKANLAR

Hamide SOMUNCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Danışman

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Haziran, 2022

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAMUSAL TASARIMDA ZAMANSIZ MEKANLAR

Hamide SOMUNCU tarafından hazırlanan tez çalışması 09.06.2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Aslı SUNGUR, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Begüm BAYRAKTAROĞLU, Üye
Beykent Üniversitesi _____

Doç. Dr. Kunter MANİSA, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Aslı Pınar BİKET, Üye
Beykent Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan Kamusal Tasarımda Zamansız Mekanlar başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerin eve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Hamide SOMUNCU

İmza

Aileme

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecinde yaptığım okumaların beni mekan ve zaman kavramlarının ilişkisine yönlendirmesiyle başlayan araştırma sürecim, pek çok destek ve yardım sayesinde sonuca ulaşmıştır.

İlk olarak, çalışmamın her aşamasında bana tecrübesiyle yön gösterip ışık tutan, her türlü yardımını yanımda hissettiğim danışmanım Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Sevgili Hocamın destekleri, ufkumu açan fikirleri ve cesaretlendiren inancı, çalışmamızın ötesinde akademik kariyerim boyunca aklımda yer edeceği için ayrıca şanslı hissetmeme vesile olmuştur.

Diğer taraftan, yalnızca tez dönemimde değil hayatım boyunca, bana olan inançlarını, desteklerini, sevgilerini her daim hissettiren; tüm zorluklarda yanımda duran, her sorunumu sabırla dinleyen ve benimle birlikte çözmeye çalışan, sevgili annem Nursel Somuncu, babam Mustafa Somuncu ve ablam Tuğba Somuncu'ya sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca, en büyük destekçim ve rol modelim ablamın, bana göstermiş olduğu anlayış, sunmuş olduğu paha biçilemez bakış açısı ve kendimden şüphe duyduğum anlarda bile beni yüreklendirmeleri tez döneminde de benimle olmasaydı tezimi tamamlayamazdım.

Tüm bu desteklerle ortaya koymuş olduğum çalışma, bana öğrettikleri açısından değeri ölçülemeyecek boyuttadır. Bu çalışma, minnettarlığımı zamansız bir şekilde sunabilmek için tüm sevdiklerime ithaf edilmiştir.

Mayıs, 2022

Hamide SOMUNCU

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ viii
ŞEKİL LİSTESİ ix
TABLO LİSTESİ xi
ÖZET xii
ABSTRACT xiv
1 GİRİŞ 1
1.1 Literatür Özeti 1
1.2 Tezin Amacı 2
1.3 Hipotez 4
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE 6
2.1 Mekan-Kamusal Mekan 6
2.1.1 Mekan 6
2.1.2 Kamusal Mekan 9
2.2 Zaman-Zamansızlık 13
2.2.1 Zaman 13
2.2.2 Zamansızlık 16
2.3 Bölüm Sonucu 22
3 ZAMANSIZ KAMUSAL MEKANLAR 26
3.1 Evsel Mekanın Uzantısı Olarak Kamusal Tasarım 26
3.1.1 Bangs (Odalar) 26
3.1.2 NEF: Foldhome ve Foldcity 38
3.1.3 Atelier Hitoshi Abe: Megahouse 41
3.2 Kuramsal Tasarımlar 43
3.2.1 Archigram: Cushile ve Suitaloon 44
3.2.2 Toyo Ito: Pao for the Tokyo Nomad Girl 45
3.3 Deneysel Sanat Tasarımları 47
3.3.1 Richard Serra: The Matter of Time 48
3.3.2 Charlotte Davies: Osmose 50
3.3.3 Refik Anadol: Makine Hatıraları: Uzay 52
3.3.4 Refik Anadol: Eşik Odası 54
4 SONUÇ VE ÖNERİLER 56

KAYNAKÇA 61
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR 65

KISALTMA LİSTESİ

KCAF	Korean Culture and Arts Foundation
NEF	Nef Gayrimenkul Firması
TDK	Türk Dil Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Birey mekan-zaman ilişkisi 9
Şekil 2.2 Kamusal mekan–zaman ilişkisi 12
Şekil 2.3 Zamansız mekanlar–zaman ilişkisi 21
Şekil 3.1 "PC bang" kat planı özel ve kamusal alan dağılımı analizi (Plan kaynak: Jang, 2013, s.140). 29
Şekil 3.2 "PC odalarının" kullanım temsili (Chae, 2011). 30
Şekil 3.3 Seul'da "DVD odalarının" dağılım grafiği (Choe, Almazán, & Bennett, 2016, s.304) 30
Şekil 3.4 Kullanıcı "norae bang" içinde yalnız şarkı söylüyor (Reference room, 2016). 31
Şekil 3.5 İki kişi "norae bang" içinde şarkı söylüyor (Lee, 2020). 31
Şekil 3.6 "Norae bang" kat planı özel ve kamusal alan dağılımı analizi (Plan kaynak: Jang, 2013, s.136). 32
Şekil 3.7 Seul'de "Norae odalarının" dağılımı grafiği (Choe, Almazán, & Bennett, 2016, s.304) 32
Şekil 3.8 "Jjimjilbang" içindeki fonksiyonların temsili (Jang, 2013, s.129). 33
Şekil 3.9 "Jjimjilbang" planı yarı-kamusal ve kamusal alan dağılımı analizi (Plan kaynak: Jang, 2013, s.131). 34
Şekil 3.10 "Jjjimjilbang" kullanım temsili (Choi, 2013). 34
Şekil 3.11 Yoğun tabelalı dikey sokaklar (Park, Hong, 2012, s.30). 35
Şekil 3.12 Bir yapı içindeki farklı işlevlerde "odaların" yerleşimi (Choe, Almazán, & Bennett, 2016, s.311). 36
Şekil 3.13 Ev ve ortak alanlar ilişkisi temsili (NEF, 2021) 38
Şekil 3.14 Ortak alanlardan biri olan müzik stüdyosu görseli (Zingat, 2016). 39
Şekil 3.15 NEF dijital kartı ile şehirde birçok noktaya erişim sağlanmaktadır (NEF, 2021). 39
Şekil 3.16 Megahouse projesi konsept grafikleri (Elizabeth, 2012). 41
Şekil 3.17 Megahouse projesi konsept grafikleri (Elizabeth, 2012). 42
Şekil 3.18 Cushile (solda) ve Suitaloon (sağda) tasarımlarına ait çizimler (The Cushicle and Suitaloon, t.y.). 44
Şekil 3.19 Enstalasyonun yerleşim görseli (Ramon Esteve Studio, 2016). 46
Şekil 3.20 Transparan koza kullanım alternatifleri (Ramon Esteve Studio, 2016). 46
Şekil 3.21 Ziyaretçi-enstalasyon ilişkisi görseli (Guggenheim Bilbao Museum, 2005). 49

Şekil 3.22 “Tree” (solda) ve “Subterranean Earth” (sağda) ara yüzleri temsili (Davies, t.y.). 51
Şekil 3.23 Ziyaretçi-mekan ilişkisi görseli (Anadol, 2021). 53
Şekil 3.24 Veri yağmuru ve birey ilişkisi görseli (Anadol, 2021). 53
Şekil 3.25 Ziyaretçi ve yansımalar ilişkisi görseli (Anadol, 2015). 55
Şekil 4.1 Mekanın zamansızlığına katkı sağlayan nitelikler örüntüsü lejantı 59
Şekil 4.2 Mekanın zamansızlığına katkı sağlayan nitelikler örüntüsü 60

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Mekan-zaman ilişkisine dair başlıca söylemler 23
Tablo 3.1 “Odaların” mekan niteliği ve kavram tablosu 37
Tablo 3.2 Foldhome ve Foldcity projeleri mekan niteliği ve kavram tablosu 40
Tablo 3.3 Megahouse projesi mekan niteliği ve kavram tablosu 43
Tablo 3.4 Cushile ve Suitaloon projesi mekan niteliği ve kavram tablosu 45
Tablo 3.5 Pao for the Tokyo Nomad Girl projesi mekan niteliği ve kavram tablosu 47
Tablo 3.6 The Matter of Time enstalasyonu mekan niteliği ve kavram tablosu 50
Tablo 3.7 Osmose enstalasyonu mekan niteliği ve kavram tablosu 52
Tablo 3.8 Makine Hatıraları: Uzay enstalasyonu mekan niteliği ve kavram tablosu 54
Tablo 3.9 Eşik Odası enstalasyonu mekan niteliği ve kavram tablosu 55
Tablo 4.1 Analiz edilen örnekler ve sınıflandırmalarına ait tablo 56

ÖZET

Kamusal Tasarımda Zamansız Mekanlar

Hamide SOMUNCU

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Zaman, mekansal bağlamın temel bileşenlerinden biridir. Geçmişten günümüze zaman kavramı teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerle değişime uğramıştır. Mimarlık ve zamanın çift yönlü bir ilişkisi olduğu için, zamandaki bu değişim mekana da yansımıştır. Bu sebeple mekan, küreselleşme ile birlikte hareketlilik, çok yönlülük ve aynı anda her yerde bulunmayı zorunlu kılan modern dünyanın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde şekillenmiştir. Zaman içinde hızlı ve hareketli mimari üretimler artmıştır. Bu durum mimari mekanın hızlı tüketilen bir meta haline gelmesine neden olmuştur. Dahası, çeşitli mekanlarda zaman niteliğini terk eden yeni mimari uygulamalar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu sorunun incelenmesi ve kamusal alanlar üzerinden değerlendirilmesi kritik önem taşımaktadır. Uzay ve zaman sistemleri çok katmanlı mevcudiyetler olduğu için disiplinler arası bir yaklaşım gerektirmektedir.

Tezin temel amacı, günümüz kamusal tasarımlarında zamansızlık niteliğine hangi özelliklerin katkıda bulunduğunu belirlemektir. Mekan ve zamanın kavramsal çerçevesini kavramak için felsefe ve mimarlık ilişkisi fenomenolojik bir yaklaşımla literatür araştırması yapılarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında, evsel mekanın uzantısı olan kamusal tasarımlar, teorik tasarımlar ve deneysel sanat tasarımları kavramsal analiz yoluyla incelenmiştir.

Sonuç olarak, bulgular, analiz edilen mekanların, benzeri görülmemiş zamansallık ve mekansallıkların yaratılabileceği deneysel mekanlar olabileceğini ortaya koymaktadır. Bireysellik ve kamusallık arasındaki bulanık sınırdan kaynaklanan eşiktelik hali, mekanın zamansızlığında belirleyici bir faktördür. Sürekli bir kullanım döngüsüne sahip olan bu mekanların potansiyelleri, mekan planlamasına, kullanım biçimlerine, bağlam ve çevre ilişkilerine, malzeme tercihine ve teknolojik yeniliklere bağlıdır. Elde edilen sonuçlar, gelecekteki yaşam tarzları için yeni modeller sunma ve onların iç yüzünü anlama açısından potansiyel değer taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zamansızlık, kamusal tasarım, kamusal kullanım, mekan, zaman-mekan ilişkisi.

ABSTRACT

Timeless Spaces in Public Design

Hamide SOMUNCU

Department of Architecture

Master of Science Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Time is one of the fundamental components of the context of the architectural space. From past to present, the concept of time has undergone an alteration with technological, economic, social, and cultural developments. Since architecture and time have a reciprocal relationship, this change in time had reflections on space. Hence, space has been shaped to meet the need of the modern world, which has necessitated mobility, versatility, and ubiquity with globalization. Rapid and mobile architectural productions have increased over time this situation results in architectural space becoming fast-moving consumer goods. Consequently, new architectural practices, which abolish the time quality, have emerged in various places. For this reason, it is critical to examine this problem and evaluate it through public spaces. Since the space and time systems are multilayered existences, it requires an interdisciplinary approach.

The main aim of the thesis is to determine which characteristics contribute to timelessness in today's public designs. To comprehend the conceptual frame of space and time, the connection between philosophy and architecture was

examined through literature research with a phenomenological approach. Within the scope of the study, public designs, which are an extension of domestic space, theoretical designs, and experimental art designs, are investigated through conceptual analysis.

In conclusion, findings reveal that the analyzed spaces are considered experimental spaces where unprecedented temporalities and spatialities can be created. The liminality due to the blurred boundary between privacy and publicity is a determinant factor in the timelessness of space. The potentials of these spaces, which possess a continuous use circle, are contingent upon space layout, usage patterns, context and environmental relations, material preference, and technological innovations. Overall, the results are promising in terms of insight and serve brand-new models for future lifestyles.

Keywords: Timelessness, public design, public use, space, time-space relation.

1
GİRİŞ

Mimari mekan zamansal bağlamından bahsedilerek tanımlanmaktadır. Mekan ve zamanın bölünemez etkileşimi dinamik bir yapı meydana getirmektedir. Bu dinamik yapı, değişen günümüz kentlerinde yeni bir mekan modeli sunmaktadır. Zamanın getirdiği tüm limitleri kaldırarak daha esnek, mobil, çok yönlü ve her yere konumlanabilen zamansız mekanlar değişen kamusal yaşamın yeni çözüm arayışlarıdır.

Zamansızlık niteliği her ne kadar soyut ve felsefi bir terim olarak görünse de mekansal olarak çeşitli özelliklere bağlı olarak iz düşümünü sergilemektedir. Bu noktada en önemli sorun hangi bileşenlerin bu niteliğe hizmet ettiği ve kavramsal karşılıklarının neler olduğudur. Ancak bu yolla zamansızlığın kamusal mekan üzerindeki etkisi, çok katmanlı yapısı ve bu yapının altında yatan felsefi temel kavranabilecektir.

1.1 Literatür Özeti

Mekan ve zaman kavramları mimari tasarımın bağlamını oluşturan en temel bileşenlerdir. Bu iki kavram tasarım sürecinde ve tasarımın pratiğinde çift yönlü bir ilişki içindedir. Zamandaki değişim, mevcut mekana yansırken; mekandaki değişim de mekanın yarattığı zaman algısını etkilemektedir. Geçmişten günümüze teknolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel tüm gelişmeler sonucunda zaman kavramı bir değişim geçirmiştir. Bu değişim sonucunda ise mekan, yeniliklere ihtiyaç duymuştur. Hızlı ve mobil mimari üretimler artarak bireylerin ihtiyaçlarına çözüm aranmıştır. Hızlı tüketim metası haline gelen mekanların kullanıcı ile ilişki biçimleri de bu değişimden etkilenmiştir. Kamusal tasarımda kullanıcı ile etkileşim önemli bir tasarım kriteri olması dolayısıyla mekan ve zamanda meydana gelen değişimin kamusal tasarımlar üzerindeki yansımaları bu çalışmanın ana odak noktası durumundadır. Bu sebeple zamansız mekanların incelenmesi ve kamusal mekanlar üzerinden değerlendirilmesine

karar verilmiştir. Mekan ve zaman birçok değişkene bağlı ve girift sistemler bütünü olduğu için disiplinler arası bir araştırmayı gerektirmektedir.

Mekan, içinde bulunduğu bağlamla birlikte değerlendirilen bir alan parçasıdır. Onu çevreleyen bağlam ise sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik, tarihi verilerin üst üste gelmesiyle oluşmaktadır. Bu nedenle mekan kavramı ele alınırken mimarlık bilim dalına ek olarak etimoloji, felsefe, psikoloji, antropoloji gibi disiplinlerden okumalar yapılmıştır. Mekanın farklı bakış açılarıyla nasıl tanımlandığının incelenmesi, tarihten günümüze ne gibi değişiklikler geçirdiğini anlamak adına önemli görülmüştür. Etimolojik kökenine bakarak kelimenin kapsamı saptanmış, antropolojik olarak insan ve mekanın ilişkisinin ilkel boyutu açıklanmıştır.

Kamusal mekanların kullanıcı ve toplumla kurduğu bağlar mekanın niteliğini belirlemektedir. Bu mekanların önce bireysel daha sonra da kolektif çerçevede etki alanının hangi faktörlerle şekillendiği felsefe ve psikoloji okumaları ile derinleştirilmiştir.

Mekan ve zamanın ilişkisini kamusal mekanlar üzerinden kurmadan önce zamanın tanımlanması gerekli bulunmuştur. Zamanın sözlük anlamını pekiştirmek adına felsefede zamanın karşılığı incelenmiştir. Felsefi tanımlar yapılırken mekan-zaman ikilisinin öne çıktığı vurgulanmıştır. Bunu takiben asıl araştırma konusu olan zamansızlık kavramı ele alınmıştır.

Zamansızlık kavramı, yapılan felsefi ve mimari okumalarda “sonsuzluk” ve “zaman dışılık” olmak üzere iki temel anlamda kullanılmıştır. Tarih boyunca insanın zamansız olana duyduğu arzu, güzellik ve ilahi olanla ilişkilendirilirken, günümüzde mevcut zaman sistemini reddeden kendi zamanını tanımlayan durumlar zamansız olarak isimlendirilmeye başlanmıştır. Zamansızlık niteliğinin günümüze dek geçirdiği bu dönüşüm mimarlık felsefesi ara yüzünde araştırılmıştır.

1.2 Tezin Amacı

Zaman çevresel faktörlerle birlikte mimarlık ürününün bağlamını oluşturmaktadır. Kullanıcı ise mekanı algılarken yalnızca geometrik formu ya da

malzemeyi değil, bağlamın içindeki bütünselliği kavramaktadır. Zaman da bu noktada biçim, işlev, malzeme, ölçü, çevre ve kullanıcılar kadar önemlidir hatta tüm bunların da ötesinde onları kapsayarak mekanla bütünleşen bir konumdadır.

Geçmişten günümüze kadar yapılar zaman kavramının etkisi altında inşa edilmiştir. Ancak değişen sosyal hayat, üretim-tüketim sistemi, teknolojik gelişmeler, değerler ve kullanıcı gereksinimleri mekanda bir dönüşümü zorunlu hale getirmiştir. Zaman kavramı bu dönüşümün en çok etkilenen öğesi olmuştur. Hızla akan kentsel yaşam, zamanın normal akışını reddederek ona ivme kazandırmak hatta ötesine geçmeyi arzulamıştır. Bunun sonucunda ise zaman dışı mekanlar karşımıza çıkmıştır.

Kamusal mekanlar, taşıdıkları sosyal değer dolayısıyla toplumdaki, dünyadaki farklılaşmanın ilk yansıdığı alanlardır. Mekan ve zamandaki dönüşümden en çok etkilenen yerler olması sebebiyle zaman-mekan arasındaki ilişkinin incelenmesi için en iyi örnekleri sunmaktadır.

Bu araştırma, şehirlerin yaşanabilirliğinin, sunduğu hizmetlerin kalitesine ve çeşitliliğine bağlı olduğunu ve bunun da kamusal örüntüsüne bağlı olduğunu varsaymaktadır. Kamusal alanların biçimleri ise zamanla kurduğu ilişki ile şekillenmektedir. Giderek daha çok karşımıza çıkan “zamansızlık” kavramının kamusal mekanlarla olan çift yönlü ilişkisini incelemek bu açıdan önem teşkil etmektedir.

Bu tezin amacı, kamusal tasarımların zamanla olan çok katmanlı etkileşimini araştırmaktır. Zamanın dışına çıkan mekanlarda hangi bileşenlerin bu duruma katkı sağladığını tespit etmek, kullanıcı açısından bunların sonucunun neler olabileceğinin tartışılması çalışmanın iskeletini meydana getirmektedir. Çalışmanın hedefi, kamusal mekanlarda zamansızlık kavramını mekansal değerler üzerinden sorgulayarak, dünyanın dönüşmekte olan zaman ve mekan sistemini kavramak ve iç yüzünü anlayabilmek adına bir araştırma sunmaktır.

Çalışmanın yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşım, kavramsal çerçeve oluşturulurken mekan ve zamana dair farklı disiplinler arasında karşılaştırmalı ve tamamlayıcı kuramsal okumalara imkan tanıması dolayısıyla literatür

taraması için izlenecek yol olarak benimsenmiştir. Devamında ise bahsedilen tanımların çeşitli mekanlar üzerinden yansımalarını görebilmek ve zamansızlık niteliğine hizmet eden mekansal özelliklerinin karşılık geldiği nosyonları ortaya koyabilmek için kavramsal analiz yolu ile incelenmesine karar verilmiştir.

1.3 Hipotez

İnsan, tarih boyunca yaşamını sürdürebilmek için çeşitli mekanlara ihtiyaç duymuştur. Mekanları üretirken başlangıçta sığınma gereksinimi karşılamış, zaman içinde çeşitli sosyal gereksinimlere cevap aramıştır. Bu süreçte elde ettiği kazanımlar sayesinde inşa etmenin önündeki engelleri kaldırmış ve hükmeden konumuna gelmiştir. Şehirleşme, hızlı tempolu bir yaşam yaratmış ve bu yeni düzene ayak uydurabilenleri bünyesine dahil etmiştir. Bunun sonucunda da mevcut zaman sistemini aşarak zamana direnen, farklılaşan mekanlar ortaya koyma arzusu doğmuştur.

Geçmişten günümüze ulaşan ve hala eski değerini koruyan yapılar inşa edildikleri dönemde zamansız olabilmeyi amaçlayan yapılardır. Bu gibi mekanlar zamansız mimari niteliğine ulaşmışlardır. Bu mekanlar incelendiğinde, tinsellik niteliğinin yüksek olduğu, bireyle yakaladığı uyum sayesinde zaman geçse dahi yeni katmanlarını ortaya koymayı başardıkları gözlemlenmektedir. Her yeni dönemde gerçekleşen doğadaki ve zamandaki değişimle birlikte, kendini değiştirebilen yapılar zamanın ötesine geçmeyi başarabilen dolayısıyla da zamansızlık niteliğini kazanan mekanlardır. Bu karakteristikleri dolayısıyla da kamusal hafızada kendilerine yer kazanmışlardır.

Günümüzde ise zamansızlık niteliğine baktığımızda tam tersi bir durumla karşılaşırız. Zamansızlık terimi; “zamana direnen” anlamını kaybederek geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ayrımlardan sıyrılan, herhangi bir zaman etiketine ait olmayan anlamına gelmeye başlamıştır. Bu yeni zamansızlık doğanın akışına ait olmayan dolayısıyla da onun getirdiği zaman döngüsünü reddeden bir konuma gelmiştir. Zamana dair hiçbir niteliği barındırmaması dolayısıyla zamansız olarak nitelendiren yeni mekanlar orta çıkmıştır.

Bu çalışma, günümüz koşulları sonucunda zamansızlık kavramının dönüşüm geçirerek yeni anlamlar kazandığını savunmaktadır. Hafızalarda her daim var

olan zamansız mekanlar yerini, hafızada yer edebilecek niteliği olmayan hızlı tüketim ürünü haline gelmiş zamansız mekanlara bırakmıştır. Zamansız mekanların kamusal tasarımdaki öne çıkan rolü, kullanıcıyı bireysellik ve toplumsallık, sanallık ya da gerçeklik gibi ikililikler arasında bir sınır üzerinde konumlandırmaktır.

2
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Mekan-Kamusal Mekan

2.1.1 Mekan

Etimolojik olarak Arapça kökenli bir kelime olan mekan, anlam olarak incelendiğinde Arapçada “yer, pozisyon, uzam, uzay, varoluş” sözcüklerine karşılık gelmektedir. Arapça “kâinat” kelimesiyle aynı kökten olan “kevn” kelimesinden türeyen “mekan” bu sebeple “varoluş ve var olma” kelimelerini de kapsamaktadır (Etimoloji Türkçe Sözlüğü, 2021). Genel Türkçe Sözlüğe baktığımızda “1. Yer, bulunulan yer. 2. Ev, yurt. 3. Uzay.” şeklinde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], 2019). Bir dizi kelimenin karşılığı olarak kullanılması sebebiyle hemen her metinle birlikte kelimenin anlam yükü giderek artmaktadır. Bireysel kaplanan alandan uzay gibi sonsuzluğa kadar aynı kelimenin kullanılıyor olması mekan kavramının ne kadar geniş bir kapsama sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

Mimarlık disiplini çerçevesinde mekan kavramı ele alındığında, mekanın mimari olguyu oluşturan ana bileşen olduğu ve mimarlığın mekan ile var olduğu söylenebilir. Zevi’ye (1990) göre mekan, insanları çevreleyen boşluktan ibarettir. Rasmussen’e (1994, s.42) göre ise mekan, iki düzlemli zeminin üçüncü düzlemdeki karşılığıdır. Hasol (1999) ise mekanın bireyi dışarıdan koparan ve çeşitli işlevlere olanak tanıyan hacimsel boşluk niteliğine dikkat çekmiştir. Erdönmez ve Akı (2005, s.69) da bu hacimsel boşluğun mimari formu meydana getirmenin ötesinde ana mekansal boyutunun öncelikli olduğunu vurgulamıştır. Belirtilen tanımların birleştiği nokta mekanın varlığını boşluk kavramı üzerinden tanımlamak olmuştur. Bir diğer deyişle boşluk, mekanın işlevini gerçekleştirmesi için gerekli olan alandır.

Felsefede maddeci yaklaşıma göre mekanın varlığı, insanın varlığıyla ilişkisiz ve zaman kavramına bağlıdır. Mekanın varlığını insan bilincinden bağımsız

düşünen bu yaklaşımın aksine antropolojik olarak mekanın varlığı insanla birlikte değerlendirilmiştir. Hançerlioğlu (1988) tarih öncesi döneme ait mağara resimleri ve oymalarının insanın mekan oluşturma dürtüsü ile ilişkili olabileceğini savunarak antropolojik görüşü desteklemiştir.

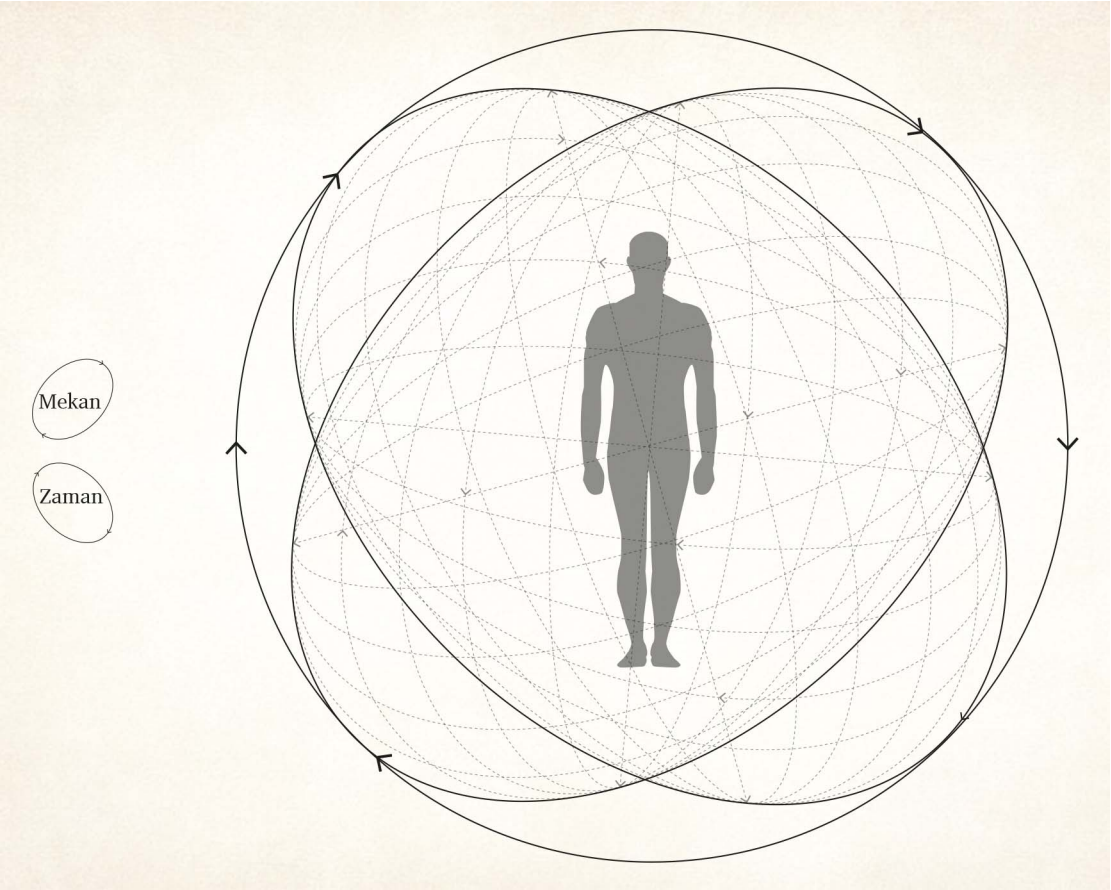
Tarihin her döneminde insan ve mekan ilişkisinden bahsetmek mümkündür. Başlangıçta içgüdüsel olarak barınma ihtiyacını karşılayan mekan oluşturma çabası, zamanla insanın diğer ihtiyaçlarıyla birlikte bir devinim geçirmiştir. Gombrich'e (1980) göre mekan; "bağımlı, devinimli, hiçbir zaman ve hiçbir yerde aynı olmayan (çünkü özdeğin ve özelliklerinin sürekli değişimiyle değişmektedir) özdeksel bir doluluktur". Bu tanımdan yola çıkıldığında; mekan ile onu çevreleyen fiziksel ve sosyal çevre, daha geniş bir ifadeyle bağlam ve içinde bulunan insan ayrı düşünülemez ve karşılıklı etkileşim içinde olan iki olgudur sonucuna varılabilir. Mekanı tek başına ele almak onu etkileyen tamamlayıcı parçalardan ayrı düşünmek eksik bir değerlendirmeye sebep olacaktır. Bu sebeple mekanları çeşitli ara yüzleriyle birlikte düşünmek gereklidir. Bu ara yüzler kimi zaman mekanın soyut kavramlarla olan etkileşimi sonucu doğarken, kimi zaman fiziksel olarak bir diğer mekanla arasındaki ortak kullanım sonucu oluşan geçiş mekanıdır. Mekanın okumasını yapan kişinin öz belleğinden ve deneyimlerinden kaynaklanan farklılıklar da mekanın algılanması açısından bir başka ara yüz oluşturmaktadır. Mimarlığın disiplinler arası ilişkisi düşünüldüğünde; üç boyutlu bir mekan okumasındansa, çok katmanlı bir okumaya ihtiyaç duyulması daha iyi anlaşılmaktadır. Mimari mekanın algılanması konusunda Tanyeli (1997), Modern Mimarlığın bir dönüm noktası olduğunu ve "çok boyutlu mekan" kavramının bu dönem sonrasında ortaya çıktığını düşünmektedir. Mimari mekanda algılayıcının zaman içindeki değişimi ve dönüşümünün "zaman-mekan" boyutunu meydana getirdiğini ve çok katmanlılığın kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.

Mekanı çevreleyen öğeler, algılayan birey üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Mekansal nitelikler sınırlar oluşturarak bireyin konumuna ve perspektifine göre iç-dış ilişkisi kurmasını sağlamaktadır. Altan (2012), ilk kez karşılaşılan dış görünüşün bireyin algıları ve belleğindeki eşleştirmeler sonucunda bir iç mekan

beklentisine karşılık geldiğini söylemektedir. Buradan çıkarımla da her bir mekanın bir iç bir de dış etkisinden bahsedilebilir.

Lefebvre (1974) ise bu sınıflandırmayı farklı bir noktadan ele almaktadır. “Algılanan mekan, tasarlanan mekan ve yaşanan mekan” şeklinde ifade edilen üçlü diyalektik mekanın oluşmasında ayrılamaz bileşenler olarak ele alınmıştır. Algılanan mekanı, mekanın üretim sürecinin önemli bir parçası olarak ifade eden Lefebvre’nin üçlü diyalektiğini destekleyen başka tanımlara da rastlamak mümkündür. Lenin’e (1908, s.177,178) göre uzay ve zaman dünyayı algılama biçimimizi belirleme özelliğine sahiptir, ancak limitli niteliklerdir. Bu tanımdan hareketle, mekana ve zamana anlamını kazandıran, maddesel niteliklerin ötesinde algılarımızın limitidir.

“Mekan kendisini oluşturan veya barındırdığı nesnelerin içsel özelliklerini yansıtmaz. Buna karşılık kullanıcı kendi psikolojik yapısından kaynaklanan güdülerle çeşitli yorumlara varır. Mekan, dışsal deneyimlerimizden çıkarılan ampirik bir kavram değil, dışsal sezgimizin temelinde bulunan zorunlu ve apriori bir bilinçtir.” (Kant, 1971). Bir diğer deyişle, mekan; deneysel bir yolla değil temel bilincimiz ve sezgisel yollarla, psikolojik algımızla yorumlanmaktadır. Bundan dolayı her mekan kullanıcı sayısınca anlamlar içermektedir.

Şekil 2.1 Birey mekan-zaman ilişkisi

Foucault ve Miskowiec (1986, s.22) dünyaya ilişkin deneyimimizi, zamanla gelişen uzun bir yaşamdan ziyade noktaları ve kesişimleri kendi karmaşıklığı ile birbirine bağlayan bir ağ olarak tanımlamıştır. Bireylerin etrafında gelişen zaman ve mekan ikili sitemi, bu ağın yapı taşı durumundadır (Şekil 2.1).

2.1.2 Kamusal Mekan

Kamusal alanlar şehirlerdeki birbirinden farklı kültürün, kimliğin, sosyal grubun bir araya geldiği; özel alan ve kolektivitenin iç içe geçtiği, bireyleri dahil olma ve dahil etme arasında bir seçime yönlendiren çarpışma alanlarıdır. Barındırdığı kontrastlıklar sebebiyle sosyolojik açıdan önemli okumalar yapmaya imkan veren bu mekanlar, hizmet ettiği kullanıcı profili geniş olduğu için çok sayıda parametreye bağlı olarak işlemektedir.

Kamusal mekanlar toplumsal olarak önem taşımaları dolayısıyla detaylı organizasyon gerektiren oluşumlardır. Bu organizasyon yaşamın içinde varlığını sürdürebilmek amacıyla bir canlı gibi işlemektedir. Trentin (2020, s.200)

kamusal mekanı, zincirleme kentsel mekanlar sisteminden oluşan, tasarım, kamusal yaşam ve onları canlandıran insan faaliyetleri tarafından sürekli olarak üretilen ve dönüştürülen bir altyapı sistemi olarak adlandırmıştır.

Mekanı sosyal bir ürün olarak ele alan Lefebvre'ye (1974) göre kamusal mekan, bir ayna gibi toplumun bireylerinin kurdukları sosyal ilişkileri, günlük yaşam pratiklerini, sınıfsal ayrımlarını yansıtmaktadır. Bu nedenle kamusal mekanların değerlendirilmesi fiziksel veriler sunmanın ötesinde ait oldukları topluma dair sosyolojik veriler sunmaları dolayısıyla da önem taşımaktadır.

Geniş kolektif aktivite yelpazesi nedeniyle toplumun bir araya geldiği, paylaşımda bulunduğu, birbirini tanıyıp farklı olanı kabul ettiği bu mekanlar toplumsal entegrasyona katkı sağlamaktadır. Németh ve Schmidt (2011) kamusal alanın sunduğu fırsatların, demokrasi uygulamasından diğer pasif eğlence etkinliklerine kadar bir dizi olasılığı kapsadığını belirtmiştir. İdeal kamusal alanın, kültürel, ekonomik, sosyal zenginlik ve etkileşimi olumlu yönde etkileyen uyumu desteklemesi gerektiğini; aynı zamanda beklenmedik ve plansız kullanımlara izin veren çeşitlilik, esneklik, geçirgenlik veya özgünlük gibi belirli soyut özelliklere sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır.

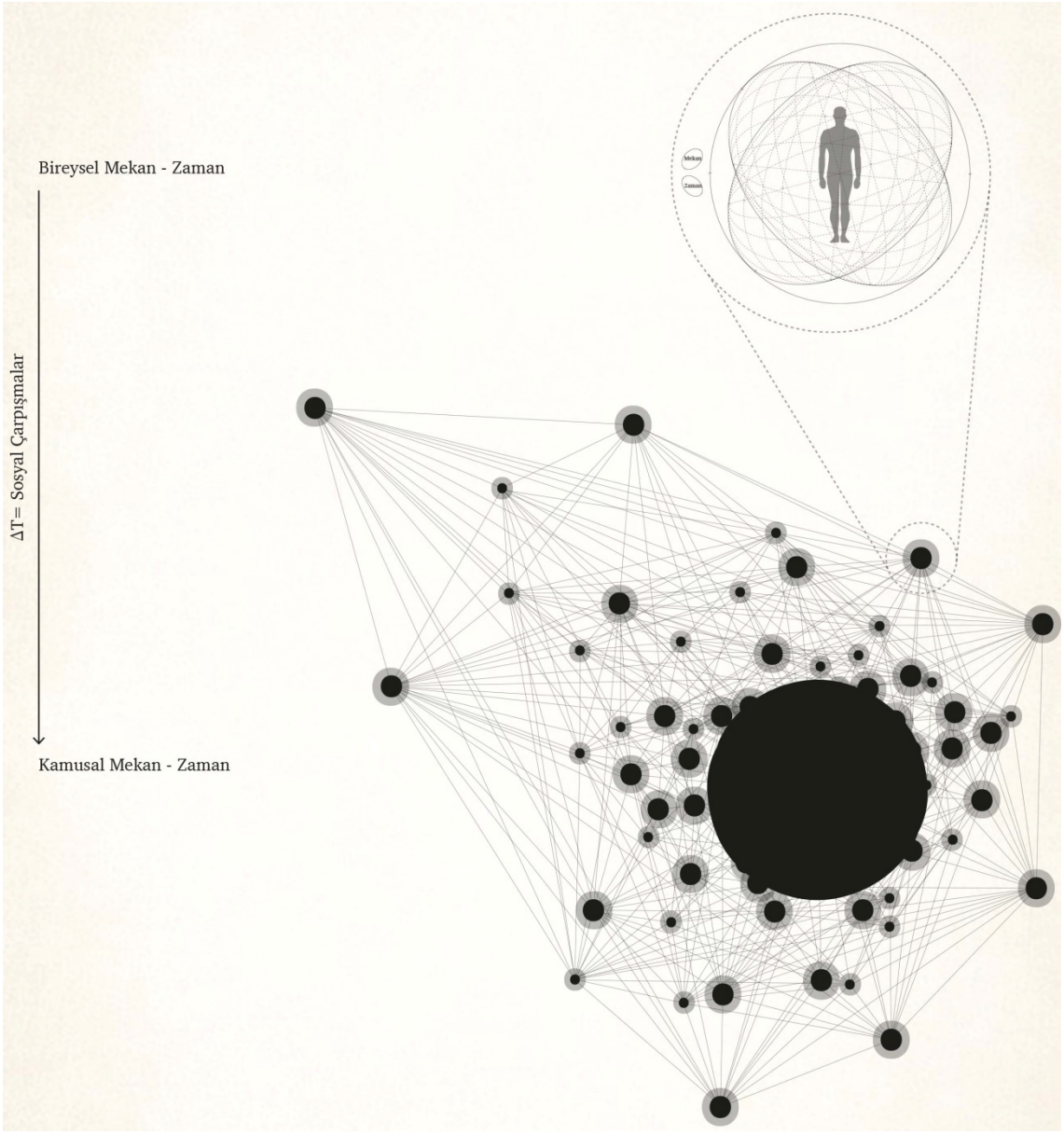
Kamusal mekanlar işlevleri, çevresiyle olan bağları, bireylerle kurdukları ilişki biçimleri gibi değişkenlere dayanarak alt başlıklara ayrılabilirler. Bravo (2013, s.2) Marco Cenzatti ve Margaret Crawford'un kamusal mekanları; "yarı-kamusal mekan" ve "kamusal yarı-mekan" olmak üzere iki temel gruba ayırdığından bahsetmektedir. Daha çok farklı türdeki alanlarda gerçekleşen sosyalleşme biçimlerini analiz eden bu yaklaşıma göre; yarı-kamusal mekanlar alışveriş merkezleri, istasyonlar, havaalanları ve kongre merkezleri gibi özel ancak kamu kullanımına açık, kredi kartı olan veya para harcayabilen herkesin erişebildiği yerlerdir. Güçlü bir dahil etme mekanizması ve genellikle resmi olarak meydanlara benzerliğiyle domestik ve kamusal alan arasında yeni bir sosyal alan biçimini ifade etmektedirler. Kamusal-yarı mekanlar ise elektronik posta, faks, modem, telefon, TV gibi yeni iletişim ağlarının sonucu olarak ortaya çıkan ve fiziksel mekan ile sosyal deneyim arasında bir ilişkinin olmadığı yerlerdir. Görünmez iletişim ağlarının organizasyonu olan bu mekanlar uzaktan etkileşimi

arttıran, fiziksel bir mekan ihtiyacını ortadan kaldıran oluşumlardır. Kamusal mekanları şehirle etkileşme yöntemleri üzerinden değerlendiren bu yaklaşım, günümüzde sosyalleşmenin büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapan "sanal mekanlara" farklı bir açıdan bakmayı sağlamıştır. Fiziksel etkileşim gerektirmeyen teknolojik araçlar, sağladıkları sosyalleşme sebebiyle kamusal olarak nitelendirilirken, fiziksel mekan koşullarını sağlamadıkları için "yarı-mekan" olarak sınıflandırılmışlardır.

Fiziksel mekanlar, sanal mekanlara artan talepten etkilenerek derin değişimler geçirmiştir. Sanal ve fiziksel öğelerin iç içe geçtiği hatta ayrımın zor yapıldığı kamusal mekanlar ortaya çıkmıştır. Bu durum kullanıcıların maruz kaldığı uyarıcı sayısını arttırmıştır. Trentin (2020, s.85), günümüz mimarlığının büyük ölçüde geçicilik ve çok işlevlilik prensipleri çerçevesinde şekillenmesi sonucu şehirlerin sembol ve bilgi yoğunluğuna maruz kaldığını, bu durumun ise kişiliksizleştirilmiş ve anlaşılmaz boşluklar yaratarak mekanları orijinal anlamlarından koparma eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Gerekenden fazla işaretlemenin mekanın karakterini zayıflattığına inanan bu görüşü destekleyen bir başka görüş de Lefebvre'nin (1974); "Bireylerin gerçekliklerinin toplamı, mekana benzersiz ve özel bir işlev belirlemeyi engeller." ifadesidir. Bireyselliğin bütünsellikle birleştiği yerde ortak zemini yakalamak genellikle zor olmuştur.

Kamusal mekanın birincil sorunlarından biri olan ortak paydada birleşebilme konusuna Stavrides (2016/2018, s.137) "mutenalaştırma" ve "paylaşılan mekan" kavramlarıyla bir açıklama getirmiştir. Mutenalaştırma kamusal kullanımı kesintiye uğratacak şekilde belli bir zümre ya da gruba ayrıcalık tanıyan bir müdahale etme yöntemidir. Diğer yandan paylaşılan (müşterek) mekan fikri ise ortak bir yaşam alanında ikamet eden insan grubunun dışarıdan herhangi bir müdahale olmadığında (mutenalaştırma gibi) birbirleri ile iletişim kurarak ortaya koydukları kolektif yaşam biçimini savunmaktadır. Bu durumda bireyler odak noktalarını bireysel çıkarı gözetme düşüncesinden ortak faaliyetler ve mekan ilişkisine kaydırarak eşitlikçi bir sosyal yapı inşa etmektedir. Müşterek mekanlar sundukları eşitlikçi yaklaşımla kamusal uyumu yakalamanın anahtarı olabilme potansiyeli taşımaktadır. Bir diğer açıdan kullanıcılarının katılımı ile kolektif hafıza taze tutularak mekanın zamansallığına katkı sağlanabilmektedir.

Michel De Certeau'nun (1985) "ona oryantasyon, anlam ve zaman referansları veren ve onu birbiriyle çelişkili programların çoklu birliği olarak çalıştıran çapraz eylemlerin ürünü" olarak tanımladığı mekan kavramı Luccaroni'ye (2015, s.3) göre bireylerin deneyimlerini sınırlandırma konusunda kritik bir belirleyiciyken, aynı zamanda geçmiş deneyimleri şimdiye taşıyarak kolektif hafızanın oluşmasına ve korunmasına katkı sağlamaktadır.

Şekil 2.2 Kamusal mekan–zaman ilişkisi

Bireylerin sosyal çarpışmaları sonucu oluşan kamusal mekanlar, oluşan ağ sistemine her bir bireyin mekan ve zaman ilişkisini dahil ederek geniş bir örüntü oluşturmaktadır (Şekil 2.2). Her bir kamusal alan onu oluşturan, kullanan

bireyler özelinde farkı örüntülere sahiptir. Mekanın birey ve toplumla kurduğu etkileşimi ifade edebilmek için zamanla olan kesişiminin incelenmesi gereklidir.

2.2 Zaman-Zamansızlık

2.2.1 Zaman

Arapça kökenli zaman kelimesi “Süre, vakit, belirli gün ve zaman, an” anlamında kullanılmaktadır (Etimoloji Türkçe Sözlüğü, 2021). Genel Türkçe Sözlükte ise “1. Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit. 2. Bu sürenin belirli bir parçası, vakit. 3. Belirlenmiş olan an. 4. Çağ, mevsim. 5. Bir işe ayrılmış veya bir iş için alışılmış saatler, vakit. 6. Dönem, devir. 7. Olayların oluş ve akış sırasını belirleyen, düzenli ve dönemli gök olaylarını birim olarak kullanan sanal bir kavram. 8. Fiillerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman kavramı. 9. Yer kabuğunun geçirdiği gelişimde belirlenen ve fosillere göre dörde ayrılan geniş evrelerden her biri.” şeklinde açıklanmıştır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], 2019). Sözlük anlamların geneli zamanı, çeşitli dış etkenlere bağlı olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlara göre zaman; doğadaki sıralı bir dizi eyleme bağlı ya da bireyler tarafından yapılan eylemler sonucu hissedilen bir kavramdır.

Zaman kavramı derinlemesine araştırıldığında birçok çalışmaya konu olduğu, çeşitli teoriler kapsamında farklı tanımlar kazandığı görülmektedir. Bu tanımların detaylandırılması gerekirse: Lenin’e (1908, s.169,170) göre materyalistler; kainatın, hareket eden özdek olması dolayısıyla mekan ve zamana tabi olduğuna ve bu konudaki sübjektif düşüncelerin mutlak gerçeği değiştiremeyeceğine inanmaktadırlar. Maddecilere göre uzay ve zaman ikilisi insan bilincinden bağımsız mutlak gerçekler olarak nitelendirilmektedir.

Lenin (1908, s.177), mekan ve zamanın mutlak varlığını reddeden Kantçı görüşün ise; mekan ve zamanın, sınırsız mevcudiyetinin aksine bireylerin kavrama biçimleriyle kısıtlı olduğunu savunduğunu belirtmiştir. Bu kurama göre, uzay ve zaman insanın bilincine şartlı durumdadır. İnsanın bu sistemler içinde var olduğundansa, bu sistemleri insanın meydana getirdiği savunulmaktadır.

Zaman basite indirgendiğinde; geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman şeklinde bir sınıflandırma ortaya çıkmaktadır. Bu üç grup içinde ise sıralamanın neye göre yapıldığına bakıldığında; zamanın içinde var olan benliğin, süregelen eylemler dizinini öncelik ve sonralığa göre oturttuğu sonucuna varılabilir. Eisenman'a (1984, s.162) göre zamanın başlangıç noktası fikri 15. yy ortalarına dayanmakta ve onunla birlikte geçmiş zaman fikri gelişmektedir. Eisenman, zamana dair tarihsel bir analiz yaparken, zamana atanan bir orijinin zamanın döngüsünde kesintilere neden olduğunu savunmakta ve zamanın çizgiselliğini reddetmektedir.

Karsten Harries (1982, s.60), "Geçmiş, her şu anı yakalayıp geride bırakacak." derken, zamanın terörü karşısındaki insanın savunmasızlığını ve ölümlülüğünü vurgulamaktadır. Zaman akıp gitmektedir ve bu hareket karşısında hiçbir kuvvet yeterli değildir. Akıştan bahsedilen bu noktada keskin sınırların varlığı ortadan kalkar ve geçmiş, şimdi ve geleceğin birbiri içine sirayet ettiği bir durum söz konusudur. Pallasmaa'ya (2001, s.18) göre de geçmiş, gelecek ve bugünün ilişkisi tıpkı zihinsel dünyamızda deneyimlenen, anımsanan, hayal edilen şeyler gibi kaynaşmış ve bütünleşmiş bir durumdadır. Bu söylem Aristo'nun zaman tanımına dayandırılabilir. Aristo geçmiş ve geleceği "bitiş ve başlangıçlara" benzetmiş ve bunlar arasında keskin bir sınırdan bahsedilemeyeceğini savunmuştur (Karaman, 2019, s.8). İçinde bulunduğumuz an ve bir sonraki an arasında başlangıç ve bitiş noktasından ziyade bir oluştan söz etmek gereklidir. Bu durumda şimdiki zaman, ancak geçmiş ve gelecek zaman arasındaki devinim ve bu devinimi yaşayan canlılara bağlı olmaktadır. Çünkü bir sonraki anın tasavvuru ya da bir önceki anın hatırası olmadan şimdiden bahsetmek anlamsız olacaktır.

Heidegger ise zaman kavramına ontolojik açıdan yaklaşmıştır. Ona göre birey bizzat varlığıyla zaman örüntüsünü meydana getirmektedir. Var olan bir örüntünün içinde ona ayak uyduran bir canlı değil kendi varlığı bu sürecin yaratıcısıdır, dolayısıyla "zamansal bir varlıktır" (Özbey, 2007, s.7).

Harries (1982) zamanın terörü gerçeğinden korunmak isteyen insanın, sığınma içgüdüsü ile barınma işlevini gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Mekan, insanın

savunmasızlık hissini ortadan kaldırırken, zamanın teröründen korunmayı da garanti etmektedir. Fakat zaman içinde bu savunmasızlık hissinin, yerini üstünlük ve kibre bıraktığını, insanın bir intikam arayışına giriştiğini şu sözlerle ifade etmiştir (Harries, 1982, s.69); "Estetik spekülasyon tarihi, insanın doğayı evi olarak yorumlamayı gittikçe zorlaştırması ve kendi yapılarıyla zamanın terörünü yenmeyi vazife edinmesiyle yoğunluğu artan intikam ruhuna tanıklık eder. Daha geleneksel bir kelime kullanmak gerekirse: Mühendisin ya da sanatçının tanrı olarak bizi zamanın dehşetinden kurtarabilme düşü, gururdan doğan bir düştür." Hatta bu doğrultuda Babil Kulesini uzay ve zamanın tehdit ettiği dağılmaya karşı korunmak için gururla inşa edilen tüm yapıların ilk örneği olarak göstermiştir. Bunu takip eden dönemden günümüze dek, teknoloji ve inşaat tekniklerinin gelişmesi insanın çılgınca inşa eylemiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla da zamanın terörüne karşı verilen mücadele aşırı doz yapılanmaya yönelmiştir.

Mircea Eliade'nın (1959) insanın inşa eylemi ve şimdiki zamanı vurgulama arzusu arasındaki ilişkiyi ifade ettiği; "Her inşaat, tarihten hiçbir iz taşımayan, anlık ve çok sayıdaki şimdinin restore edilmesi eğilimindeki mutlak bir başlangıçtır." sözü üzerine; Harries (1982, s.61), yapılarda öncesi ve sonrası kavramlarını ortadan kaybolduğunu ve zamanın yükünü ortadan kaldıracak şekilde daha üstün bir gerçeklik ortaya çıktığını ifade etmiştir. Harries, yapı yapmanın kendi zamanını doğurduğunu ve yapı içindeki varoluşun yalnızca bu zamana bağlı olduğunu savunmaktadır. Bu görüşüyle felsefedeki Kantçı düşünceyle örtüşen Harries, mekan-zaman ikili sisteminin bireylerin eylemleri sonucu oluştuğuna işaret etmektedir. Eylemlerdeki değişim hareketle ilişkilidir ve bu da doğrudan zamana bağımlıdır. Moore'a (1963) göre "zaman ve değişim" koparılamaz bir şekilde birbirine bağımlıdır, ancak birbirlerinin varlığı ile hissedilebilir ve sürdürülebilirler (Güvenç, 2008).

Einstein ise zaman kavramının dördüncü boyut olarak mevcudiyetini ve dolayısıyla gözlemci ve nesnenin pozisyonuna göre göreliliğini kuramsallaştırmıştır. Bunu takiben yaptığı çalışmalarla Hawking de gözlemcinin önemini vurgulayarak materyalistlerin savunduğu "mutlak zaman" teorisini tamamıyla reddetmektedir (Karaman, 2019, s.16,19).

Zamanın çeşitli tanımlamalarının sonucunda, çizgisel bir akıştan ziyade döngüsel, birbiri içine geçmiş çok bileşenli bir olgu olduğu sonucuna varılabilir (Şekil 2.1). Gözlemcinin doğrudan etkin rol oynadığı zaman kavramı her yerde, durumda, herkes için aynı algılanmamaktadır. Bu durum tarih boyunca birbirinden çok farklı tanımların nedenini ortaya koyar niteliktedir.

2.2.2 Zamansızlık

Zamansız kelimesi iki temel anlama sahiptir. Birincisi İngilizcede "eternal" şeklinde ifade edilmekte ve Türkçede "sonsuz, ebedi, ölümsüz, başı ve sonu olmayan" şeklinde karşılık bulmaktadır. Sonu ve sınırı olmayan, her koşulda varlığını sürdürecek anlamına gelmektedir. İkincisi ise İngilizcede "timeless, atemporal" şeklinde kullanılmakta ve Türkçeye ise "zamandan bağımsız, zamanla ilişkisi olmayan, zaman dışı, zamandan etkilenmeyen" şeklinde çevrilmektedir (Tureng İngilizce Türkçe Sözlük, 2021). Birinci anlam zamanın yıpratıcı etkisine direnebilen bir durumu işaret ederken; ikinci anlam zaman normlarının işlemediği bir kavramı vurgulamaktadır. Yani ilk tanımda mevcut zaman akışı kabul edilip ona karşı başarılı bir rezistans söz konusu iken, ikinci tanımda mevcut zaman akışı reddedilerek zamanın dışında olma hali vardır.

Tarih boyunca zamansız olan unutulmaz olmakla ilişkilendirilmiştir. Zamansız olan daima var olma niteliğiyle dünyevi olanı aşıp kutsal olana yaklaşma eğilimindedir. Bu noktada felsefi açıdan unutmamak ve hatırlamak arasındaki farkın değerlendirmesine bakmak önemlidir. De Jesus Noriega'ya (2007, s.30) göre unutmamak ruhun aşkınlığını ifade eder ve zamansızlığa aittir, tükenmez ve bitmeyen bir konudur. Bir akış içinde hissedilen ani ve spontane anlardır. Hatırlamak ise bizi geçmişe gönderir. Zamansızlığı ruhun ötesiyle bağdaştırırken bir diğer önemli özelliği de vurgulamıştır. Zamansızlık, zamanın sistemi içinde aniden duyumsanan momentlerdir.

Foucault ve Miskowiec'e (1986, s.23) göre, çağımızın kaygısı, zamanla olduğundan çok daha fazla, temelde mekanla ilgilidir. Zaman, mekanda dağılmış olan öğeler için mümkün olan çeşitli dağıtım işlemlerinden biridir. Bu durum da zamansız mekanlara doğru bir yönelimle sonuçlanmaktadır.

Mimarlık pratiğinde insan ilahi olana ulaşma gayesiyle zamansızlığı kovalamıştır. Essawy (2017, s.265) de zamansızlık niteliğini sonsuz veya ilahi bir şey duygusuna sahip olmakla açıklamıştır. Bunun mimarideki karşılığının, yapının tamamen doğru ve kusursuz olduğu ve her zaman böyle kalacağı durumda hissedileceğini savunmuştur. Mimarlık pratiğinin tarihinde kusursuzluğun, hatasızlığın ve detayların bir yapıyı zamanının ötesine taşıyacağı düşüncesi egemendir.

Zamansızlık kavramının mimaride karşılığını daha derin incelediğimizde güzellik fikriyle çokça ilişkilendirildiğini gözlemleyebiliriz. Güzelliğin "zamansızlık" dilinden kaynaklandığını savunan Karsten Harries (1982, s.63) bu düşüncesini Platoncu düşünce ile desteklemiştir. Platon'a göre insan özünde ruhtur ve ruh zamana tabi değildir. Dolayısıyla da zaman insanın özüne dokunamaz. Harries, Platoncu yaklaşımı göz önüne aldığında, güzel bir nesne yaratmanın, zaman ile sonsuzluğu birbirine bağlamak olduğunu düşünmektedir. İnsanın özüne ulaşmak için zamansal gerçeklikten kurtuluşu arzuladığını ve tüm çabalarının bunun için olduğunu savunmaktadır. Bir diğer deyişle; insanın özünü ruh oluşturmaktadır ve bu ruh maddesel bir dünyada yalnızca güzel olana ulaştığında rahata kavuşacaktır. Ancak burada ifade edilen güzellik, ruhu içine hapsolduğu bedenin ötesine taşıyan, zaman düzleminden koparıp zamansızlığı hissettirebilendir. Bedenin duvarlarını geçip ruha dokunabilendir. Eisenman'a (1984, s.164) göre ise zamansallıktan kopabilme olasılığı evrensellikten ayrılabilme ihtimalini doğurmuştur. Zamansızlığın evrensellikten ziyade biricik, kendine özgü nitelikler taşıdığının altını çizmiştir.

Varlığın özü olan ruhu, mekan-zaman sisteminden ayrı düşünebilmek için ise tekrar mekanla olan ilişki incelenmelidir. Mekanın evcilleşmesi ile benliğin evcilleşmesini doğrudan birbiri ile ilişkilendiren Harries (1982, s.68), tam tersi mekanın özgürleşmesinin ise, zamanı saf dışı bıraktığını bunun sonucunda da benliğin özgürleştiğini savunmaktadır. İdeal olarak kendi kendine yeterli, zamansız nesnelerin zamana ve mekana doğru dönüşümü, mekanın evcilleşmesine ve bunun neticesinde de benliğin evcilleşmesine neden olmaktadır. Ancak amaçlanan, evcilleştirmeden çok mekanın özgürleşmesidir ve

bu aynı zamanda, zamanın da özgürleşmesi anlamına gelmektedir. Varlık zamanın ötesine geçebildiği müddetçe özünü ortaya koyabilmektedir.

Zamansızlığı güzellik, dolayısıyla bağımsızlık ve özgünlükle bağdaştırmak daha derin anlamlara kapı açmaktadır. De Jesus Noriega (2007, s.33) zamansızlığın tanımlarından ve aynı zamanda onu deneyimlemenin sonuçlarından biri olarak akışkanlık hissini vurgulamıştır. Zamanın geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ilişkisi açıklanırken kullanılan birbiri içine geçmiş girift düzen, zamanın ötesine geçebilmenin ve onu sezebilmenin bir ölçütü olarak ele alınabilir. Zamansız olabilmek anda olmaktan geçmektedir. Eisenman'a (1984, s.172) göre de ideal bir gelecek ya da idealize edilmiş bir geçmişle belirleyici bir ilişkisi olmayan mekan, şimdiki zamanda zamansız bir mekandır. Zamansızlık sınırları reddederek bir akışta olma halini vaat etmektedir.

Akışkanlık, biçimsel olarak ifade edildiğinde organik formlar bunun karşılığı olacaktır. Organik biçimler sağladıkları esneklik, çok yönlülük ve doğadan gelen biçimleri ile akışkanlığa izin verirler. Dolayısıyla da zamansızlığın şartlarından birini yerine getirmiş olurlar. Christopher Alexander (1979) "The Timeless Way of Building" adlı kitabında, zamansızlık niteliğini organik ve varlığın içinden kaynaklanan bir nitelik olarak tanımlamıştır. Zamansızlığın birkaç kelime ile açıklanmasının yetersiz olduğunu düşünen Alexander, bu niteliğin canlı, organik, bütünsel ve elde edilmesi zor olduğunun altını çizmiştir. Ancak güzelliği organik olanda görmeyen görüşler de mevcuttur. Harries (1982, s.62) çizgiler üzerinden kurduğu analojiyle inorganik formların zamanı aşma konusunda daha başarılı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: "İki çizgiyi ele alalım: biri karalanmış, dalgalı, el yazısını andıran; diğeri pergel yardımıyla oluşturulmuş bir daire. İkisi "zaman"la çok farklı ilişkiler içindedir. Birincisi yönlülüğe sahiptir; bir başlangıç ve bir sondan söz edebiliriz. İkincisi zamanın ötesine işaret eder; kendi kendine yeterli mevcudiyetinde, ruhun zamansız alemine yaklaşmaktadır". Organik olanın dünyasallığı nedeniyle zamana yenik düşmesinin aksine, inorganik olanın mükemmelliği dolayısıyla dünya ve zaman ötesi olduğu fikrini ileri sürmektedir.

Zamansızlık, organik-inorganik gibi daha somut nosyonlarla tanımlanmaya başlandığında, beş duyu organıyla hissedilebilir mi sorusu akla gelmektedir.

Cevap verebilmek için perspektifin mekansal algıya yönlendirilmesi gereklidir. Macchia'ya (2008, s.82,83) göre zamansızlık, tek bir varlıkla ya da birkaç varlığın kombinasyonu ile değil, bir bütün olarak deneyimlenirken ortaya çıkan bir kavramdır. Bu sebeple çevresiyle bütünleşen yapıların bulundukları yerden ayrı düşünülemez hale geldiğini, zaman geçse de daima orada olacakmış hissi yarattığını düşünmektedir. Bütünsel algının zamansızlık hissinin kavranmasındaki önemini pekiştiren daha kapsamlı bir yoruma Merleau-Ponty'nin "Sense and Non-Sense" (1964, s.19) adlı kitabında rastlanabilir. Merleau-Ponty'e göre bireyin algısı, yalnızca beş duyu organıyla kısıtlı değildir, aynı anda tüm benlik ile bütünsel olarak hissetmek söz konusudur. Burada algı, fiziksel boyuta ek olarak ruhsal ve zihinsel boyutu da kapsamaktadır. Ancak hepsi birlikte değerlendirildiğinde gerçek bir farkındalıktan söz edilebilir. Peki hangi koşullarda zamanın yükünü hissetmeden mekan duyumsanabilir? Bu soruya cevap olarak Essawy (2017, s.266) dokuz temel özellik sıralamıştır: "karanlık ve ışık, aşınma belirtileri, işçilik izleri, dokunsal ilişki, bütünlük hissi, anıtsallık, insan ölçeği, su ve uyum". Zamansızlık niteliğine katkıda bulunduğu belirtilen boyutlar kapsamları ve mimari etkileri daha derin anlaşılması açısından detaylandırmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda:

1. Karanlık ve Işık: İkisinin bir arada kullanımı derinlik duygusu yaratmaktadır. Antik dönem yapılarında da sıklıkla doğal ışık ve karanlığın kullanımı zamansızlık hissi yakalamak amacıyla kullanılmıştır.

2. Aşınma Belirtileri: Mimarlık eseri işleyen bir süreç olarak düşünüldüğünde; aşınma en temel ve kaçınılmaz öğedir. Aşınma, şimdiki zamanda gerçekleşen eylem ile bir önceki zamanda gerçekleşen eylem ve kişileri birbirine bağlayan bir bağ yaratmaktadır. Zumthor, Oberli-Turner, Schelbert ve Binet (2006, s.25,26), aşınma belirtilerinin, kişinin, geçen zaman ve eyleme geçirilen insan yaşamları hakkındaki bilincini artırdığını düşünmektedir.

3. İşçilik İzleri: Mekanın yapımındaki, bitişindeki, inşasındaki işçilik detayları mekanın gerçekliğinin, insanla ilişkisinin, mükemmel olmayışının açığa vurumudur. İnsan hatasının varlığı yaşamın zenginliği ve çeşitliliğinin mimariye yansımasıdır.

4. Dokunsal İlişki: Kişi, mekanla yakından dokunsal bir ilişki kurduğunda, mekanın dokusu ve doğası hakkında bir farkındalık kazanır. Dokunsal mekanlar öncelikle kullanıcı ile mekan arasında bir ilişki kurmaya sebep olurken, daha sonra kişinin kendi doğasını, perspektifini ve öznel algısını mekana yansıtmasına fırsat tanımaktadır.

5.Bütünlük Hissi: Bir mimarlık eserinin tanımlanan bütünlük hissi, onu anlamaya ve onun ölçülerinin belirsizliği olmadan ne olduğunun psikolojik olarak kabul edilmesine yardımcı olmaktadır. Mimarlık eserinin her bir parçasının sonlu ölçüsü anlaşıldığında, mimarinin tamamı kavranabilmektedir. Zumthor, Oberli-Turner, Schelbert ve Binet'e (2006, s.15) göre, bütünlük hissini kazanmış mekan anlayışı, mimarlık bildirisinin kesintisiz bir iletimini sağlamaktadır.

6. Anıtsallık: Anıtsal mimari bireylerin dikkatini çeker ve düşüncelerine odaklanır. Bir mekanın anıtsallığı çevredekilerin dikkatini çektiğinde, gururla veya hizmet ettiği amaçla bağlantılı duyguları, ve dolayısıyla zamansızlık, sonsuzluk gibi hisleri aşılayabilir.

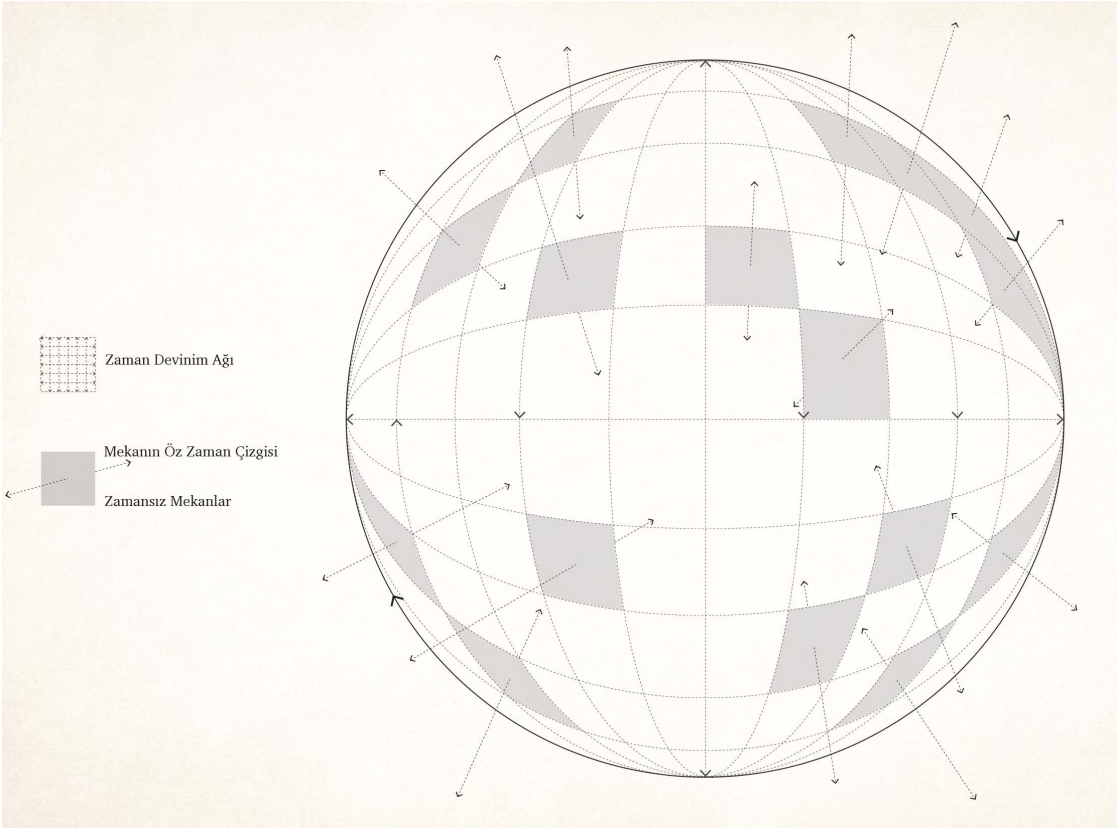
7.İnsan Ölçeği: Mimari bir insan ölçeğinden türetildiğinde, ortaya çıkan yapı, kullanıcının bedeniyle ilgilidir ve kullanıcıya yapıyla olan ilişkileri aracılığıyla fiziksel bir anlayış kazanmalarını sağlar.

8. Su: Mimaride suyun varlığı, yumuşaklığı mimarinin sert yüzeyleriyle tezat oluşturduğu ve deneyimin zihindeki izlenimini güçlendirdiği için rahatlama sağlar. Su, zihni ideolojik düşünceden gerçekliğin zemin düzeyine indirme yeteneğine sahiptir, böylece zihni şimdiki ana sabitlemektedir. Tadao Ando mimari mekanda, su gibi doğal elementlerle bir tinsellik duygusu uyandırılabileceğini düşünmektedir (Nesbitt, 1996, s.460).

9. Uyum: Fiziksel çevre ile uyum, mimariyi yerle bütünleştirirken, yaşayan motiflerin anlaşılması konusunda yardımcı olmaktadır. Mimarinin hem geçmiş hem de geleceğin insanları için önemini vurgulamaktadır.

Zamansız mimari, çevresel aşınmalara sonsuza kadar dayanan, eskimeyen, süreç içinde ilk günkü gibi kalmayı başaran bir anlayıştan çok; zamanla birlikte şekil değiştirerek yeni katmanlarını ortaya koymayı başaran yapıdır. Tasarımın zamansızlığı, ne kadar esnek olduğu ile ilişkilendirilebilir. Yeni işlevleri

kolaylıkla bünyesine katan, kullanıcı ile ilişkisini kesintisiz bir şekilde sürdürebilen yapılar; fiziksel aşınmayı pozitife çevirerek bunu “öz güzelliğinin” ortaya çıkması için kullanan zamansız tasarımlardır. Maddesel erozyonu sürecin ve dolayısıyla var olmanın bir parçası olarak gören ve bunu kabul eden tasarımlar, zamansızlığı yakalayabilirler. Belirtilen özelliklerin biri ya da birkaçını taşıyan yapılar zamansız niteliğine ulaşmış sayılmamalıdır. Bir mekan algılanırken bahsedilen yönlerin sayısı ne kadar çoksa, zamansızlık niteliği o ölçüde hissedilmektedir.

Şekil 2.3 Zamansız mekanlar–zaman ilişkisi

Sonuç olarak mimari mekanda; mekanın meydana geldiği malzemeler, onu oluşturan form, hizmet ettiği işlev, içinde bulunduğu bağlam ve kullanıcı bileşenleriyle birlikte bir “öz zaman” oluşmaktadır (Şekil 2.3). Bu “öz zaman” hiçbir yapıda aynı olmadığı gibi bileşendeki en ufak değişiklik sonucu aynı yapı için farklı bir zamanı meydana getirmektedir. Bu durum mimarlığın ne kadar “an”a bağlı olduğunu kanıtlamaktadır.

2.3 Bölüm Sonucu

Zamansız kamusal tasarımların niteliklerini, bu nitelikleri destekleyen kavramsal çerçeveyi kapsamlı bir şekilde tanımlayabilmek ve anlamını derinleştirebilmek için fenomenolojik yaklaşım ile farklı disiplinler arasında karşılaştırmalı ve tamamlayıcı kuramsal okumalar yapılmıştır. Yapılan okumalar mimarlık disiplini dışında mekana ve zamana dair tanımları çarpıştırarak konuya dair geniş bir bakış açısı sunmaktadır.

Literatürde özellikle "zamansızlık" kavramına dair iki temel yaklaşım ön plana çıkmakta ve ikili bir durum meydana getirmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki mimari mekanda zamansızlığı, "sonsuzluk, ilahilik ve güzellikle" ilişkilendirirken diğeri ise zamansızlığı; "zamanın ötesine geçme, zamana ait olmama" anlamları çerçevesinde ele alarak yeni bir perspektif sunmaktadır.

Yürütülen çalışma, kamusal tasarımlardaki zamansızlık kavramının günümüzde hızlı kent yaşamı ve onun gerektirdiği mekan ihtiyaçları doğrultusunda dönüşüm geçirdiğini, dönüşümün bir sonucu olarak da genel geçer zaman sisteminin dışında kendi zamansızlığını tanımlayan mekanların arttığını savunduğu için ikinci yaklaşımı baz almaktadır. Çalışmanın konusu zamansızlık niteliğinin kapsamını belirleyerek daraltmıştır. Bir diğer deyişle, analiz aşamasında zamansızlık niteliği araştırılan tasarımların aslında "zaman dışılık" niteliği analiz edilerek "zamana ait olmama" yönlerini saptamak amaçlanmıştır.

Söylemler arasından mekan-zaman ilişkini bir bütün olarak ele alan görüşler çalışmanın strüktürüne katkı sağlamaları sebebiyle bir tabloda toplanmıştır. Tablo 2.1, farklı disiplinlerde yer alan söylemleri ve bu söylemleri destekleyen başlıca tanımların temel özelliklerini kronolojik bir sırayla ortaya koymaktadır. Tablo, kronolojik olarak ele alınması dolayısıyla mekan-zaman ilişkine dair yaklaşımın tarihsel değişimine ışık tutmakta ve zamana dair yaklaşımlardaki esnekleşen tutumu sergilemektedir. Bu yönüyle de bir sonraki bölümde incelenecek olan kamusal tasarımlar için kılavuz olma özelliği taşımaktadır.

Tablo 2.1 Mekan-zaman ilişkisine dair başlıca söylemler

Vladimir Lenin (1908)	**"mutlak ve göreceli mekan-zaman"** -Materyalist yaklaşıma göre: Evren hareket halindeki maddeden başka bir şey değildir ve bu hareket halindeki madde, uzay ve zamandan başka bir şeyin içinde hareket edemez. -Kantçı yaklaşıma göre: uzay ve zaman nesnel gerçeklikler değil, insan anlayışının biçimleridirler.
Martin Heidegger (1951)	**"ontolojik zaman"** -İnsan, zaman içinde değildir, zamanlaşma sürecinin kendisidir.
Mircea Eliade (1959)	**"şimdinin vurgusu"** -Her inşaat, tarihten hiçbir iz taşımayan, anlık ve çok sayıdaki şimdinin restore edilmesi eğilimindeki başlangıçtır.
Christopher Alexander (1979)	**"organik varlığın özü"** -Zamansızlık niteliği organik ve varlığın içinden kaynaklanır.
Ernst Gombrich (1980)	**"devinimli mekan"** -Mekan; bağımlı, devinimli, hiçbir zaman ve hiçbir yerde aynı değildir.

Tablo 2.1 Mekan-zaman ilişkisine dair başlıca söylemler (devamı)

Karsten Harries (1982)	“zamanın terörü” “güzellik-zamansızlık” “inorganik-zamansızlık” -İnşa eylemi zamanın teröründen korunmak istemenin sonucudur . -Güzel bir nesne yaratmak, zaman ile sonsuzluğu birbirine bağlamaktır, mekanın özgürleşmesidir. -İnorganik olan zamanın ötesine işaret eder.
Peter Eisenman (1984)	“şimdiki zamanda zamansız mekan” -Zamansız mekan; ideal bir gelecek ya da idealize edilmiş bir geçmişle belirleyici bir ilişkisi olmayan, şimdiki zamanda zamansız bir mekandır.
Michel De Certeau (1985)	“çapraz eylemler ürünü” -Mekan; oryantasyon, anlam ve zaman referansları veren çelişkili, çapraz eylemlerin ürünüdür.
Michel Foucault & Jay Miskowiec (1986)	“karmaşık ağ deneyimi” -Dünyaya ilişkin deneyim, noktaları ve kesişimleri kendi karmaşıklığı ile birbirine bağlayan bir ağdır.
Uğur Tanyeli (1997)	“çok boyutlu mekan” -Algılayıcının zaman içindeki deviniminden kaynaklanan zaman-mekan boyutu söz konusudur.

Tablo 2.1 Mekan-zaman ilişkisine dair başlıca söylemler (devamı)

Maria de Jesus Noriega (2007)	“akışkanlık hissi” -Zamansızlık akışkanlık hissi ile ilişkilidir.
Paulo Macchia (2008)	“bütünsel algı-zamansızlık” -Çevresiyle bütünleşen yapılar oradan ayrı düşünülemez hale gelir, zaman geçse de daima orada olacakmış hissi yaratır, bu durum her yerde bulunma niteliğini taşıyan zamansızlık kavramı ile ilgilidir. -Zamansızlık tek bir varlıkla ya da birkaç varlığın kombinasyonu ile değil, bir bütün olarak deneyimlenirken ortaya çıkan bir kavramdır.
Marco Cenzatti & Margaret Crawford (2013)	“yarı-kamusal mekan” ve “kamusal yarı-mekan” -Yarı-kamusal mekan; özel ancak kamu kullanımına açık, para harcayabilen herkesin erişebildiği yerlerdir. -Kamusal yarı-mekan; iletişim ağlarının organizasyonu sonucu deneyimle fiziksel ilişki kurulmayan yerlerdir.

3
ZAMANSIZ KAMUSAL MEKANLAR

Günümüz kamusal tasarımlarında zamansızlığa hangi özelliklerin katkıda bulunduğunu analiz etmek amacıyla, çalışma kapsamında modern kent yaşamında esneklik, hareketlilik, aynı anda her yerde bulunabilme ve çok işlevliliğe ortam sağlayan kamusal tasarımlar seçilmiştir. Seçilen tasarımlar üç ana başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar; evsel mekanın uzantısı olarak kamusal tasarımlar, kuramsal tasarımlar ve deneysel sanat tasarımlarıdır. Başlıklar altında seçilen örnekler, fenomenolojik yaklaşım çerçevesinde ele alınmış, mekansal özellikleri ve bu özelliklerinin zamansızlık niteliğine katkı sağlayan kavramsal değerleri analiz edilmiştir.

3.1 Evsel Mekanın Uzantısı Olarak Kamusal Tasarım

Bu bölümde; ev kavramının etrafında şekillenen, kamusallık, sosyalleşme gibi hizmetleri sunarken eve ait olma hissini koruyan, şehir yaşamının gerektirdiklerine cevap sunan üç yeni mekansal temsil incelenmiştir. Bu temsillerden ilki Güney Kore'den sosyal-ticari bir mekan örneğiken, ikincisi Türkiye'den bir konut projesi kapsamında geliştirilmiş iki konsept tasarımdır. Son örnek ise Türkiye'deki projenin Japonya'daki tezahürü sayılabilecek bir ev yorumudur.

3.1.1 Bangs (Odalar)

Güney Kore, globalleşmenin ve teknolojik gelişmelerin yansımalarının en net görüldüğü ülkelerin başında gelmektedir. Günlük hayatın her noktasına entegre edilmiş son teknoloji ürünü uygulamalar ve hızlı akan şehir yaşamı özellikle başkent Seul'de yeni mekansal dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Tüm bu yenilikler, Kore'nin geleneksel tavrıyla birleşerek, çağdaş Kore toplumundaki sosyal bağlantıları görselleştiren özgün mekan modelleri sunmaktadır. Bu modeller arasından "Bang" (oda)lar Batı toplumları için az rastlanır nitelikleriyle yeni bir kamusal mekan pratiği sunmaktadır. Bu sebeple incelenmesinin gelecekteki sosyal mekanlar için yararlı olacağı düşünülmüştür.

Seul'un karmaşık tekno-sosyal konfigürasyonu, eski Seul Büyükşehir Belediye Başkan Yardımcısı Hong-bin Kang tarafından, "çok fazla planlama çok az planlamanın paradoksal kombinasyonu" şeklinde yorumlanmıştır. Bu çok katmanlı, görünüşte tipolojik olmayan karmaşıklığa ek olarak, sadece kavramsal açıdan değil, aynı zamanda duyusal ve yapısal olarak mekansal sınırların aşınması da söz konusudur (Choi, Foth, & Hearn, 2009, s.135). Tipolojik olarak belirli bir kalıba koyulamaması dolayısıyla "odalar" kamusal kullanım alanlarını sorgulatan özellikler taşımaktadırlar. Choi, Foth ve Hearn'e (2009, s.136) göre bang (oda), çok sayıda bireysel ve kolektif faaliyetin gerçekleştiği, çalışma ve boş zaman ya da kamusal ve özel gibi sosyal ikilikler arasındaki sınırları ortadan kaldıran tipolojik olarak esnek, çok işlevli bir mekandır. Yoğun nüfuslu Kore toplumunda küçük konutlardan kaynaklı bireysel alan ihtiyacını karşılayan, aynı zamanda sosyal iletişimi kesintiye uğratmayan bu mekanlar demografik yapı düşünüldüğünde kullanıcılar için önemli bir niteliktedir. Kore Kültür ve Sanat Vakfı'nın (2004) deyimiyle; Koreliler, kamusaldan bu özelleştirilmiş ortamlara çekilmekle kalmazlar, bu yerleri, Emile Durkheim'ın "mekanik dayanışma" olarak adlandırdığı, bağlılık duygularını sürekli olarak yeniden teyit ederek yabancılaşma korkularını gidermek için kullanmaktadırlar. Ulusal ve uluslararası tanımlardan çıkarımla, "odaların" sağladıkları kamusal ve özel mekan arasındaki "eşiktelik" durumuyla, kullanıcıları için iki mekan biçimi arasında kolayca salınım yapmaya izin veren bir mekan tipi olduğu kanısına varılabilir. "Bang"; evsel mekana (oda olarak), ticari mekana (işletme olarak) ve kamusal mekana (herkesin kullanımına açık olarak) dair özellikler taşısa da hiçbirine tamamıyla ait değildir. Turner'a (1970, s.93) göre "eşiktelik", bireyin kimliğinin çözüldüğü bir ara durumdur. Eşikte olma halinde, sosyal sınıf ve statü gibi farklılık normlarının vurgulanmaması veya yok sayılması nedeniyle, kendine yönelik farkındalık artmakta ve davranış biçimi rahatlamaktadır. Urban Studies'de ise Shields, eşikteliği, sosyal kuralların gevşetildiği "zevk yerleri" olarak mekansallaştırmıştır (Choe, Almazán, Bennett, 2016, s.313). Eşikteliğe dair iki tanımın da vurguladığı gibi bu mekanlarda bireyler diğer kamusal mekanlarda yakalayamadıkları özgürlük hissine ulaşmaktadır. Bireyselliği koruyarak

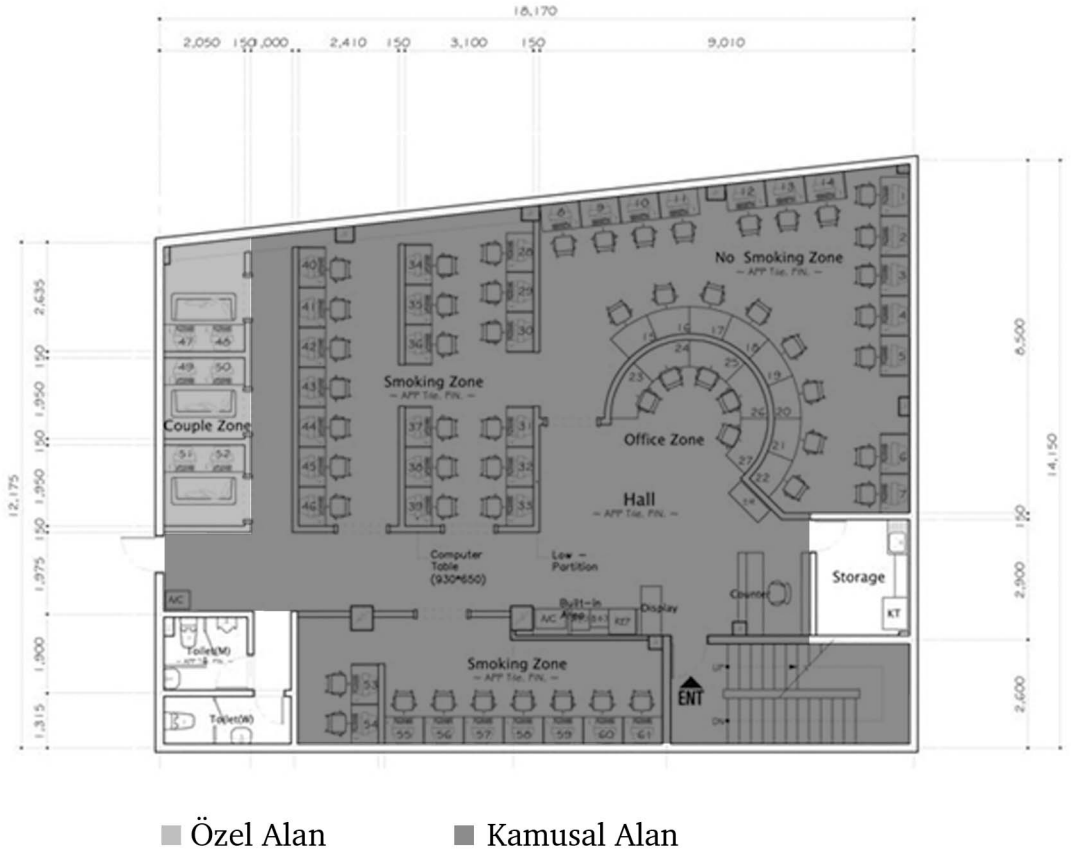
sosyalleşme dolayısıyla kullanıcıların uymak zorunda hissettikleri yazısız toplumsal kurallar askıya alınmakta ve mekandan alınan keyif artmaktadır.

Hiç uyumayan şehirler, bir akış içinde çeşitli mekanlarda ihtiyaçlarına cevap arayan insan gruplarını ortaya çıkarmıştır. Çağdaş yaşam tarzı, geçicilik, her yerde bulunabilme ve hareketlilik çerçevesinde şekillenmiştir. Choi, Foth ve Hearn (2009, s.136) günümüz şehirli insanını, "dijital çağda flaneur" ifadesiyle tarif etmiş, Baudelaire'in, "evden uzakta olan ve yine de kendini her yerde evinde hisseden; dünyayı görmek için dünyanın merkezinde olan ve yine de dünyadan saklı kalabilen" tanımını şehirli göçebelerin mobil yaşam tarzına atıfta bulunmak için kullanmıştır. 24 saat hizmet veren marketler ve "odalar" bu yaşam stilinin gereksinimlere karşılık gelen kuruluşlardır. Altyapı sistemleri gibi işleyen bu mekanlar, belirli bir hedef kitleye hizmet sunmanın ötesinde her yaştan ve statüden insanı bir araya getirerek sosyokültürel okumalar için de eşsiz bir zemin sağlamaktadır. Martínez-Martínez'e (2019, s.34) göre bu mekan modeli kimliğini yalnızca bir proje olarak inşa etmeyi başarmakla kalmamış, aynı zamanda ilişkilerinin ve temsilcilerinin mikro ve makro yönleri arasındaki katı sınıflandırmayı bulanıklaştırmayı da başarmış, çağdaş kentin bize sunulduğu etkileşimli peyzajda seyahat etmek için gerekli araçları da bağlamı bünyesinde temin etmiştir.

2000'lerin başında Tokyo ve Kore'de, "odalar" internet erişimi, video oyunlar ve çeşitli ekipmanların yaygınlaşmasıyla birlikte sıkça karşılaşılan bir temsil biçimi olmuştur. Öyle ki, 2004 Dokuzuncu Venedik Mimarlık Bienali "Metamorph" (biçim değiştirme) teması kapsamında, Kore Pavyonu, günlük kentsel yaşamın küçük ölçekli mekansallığının keşfi ve metropolde kentsel mimari mekanın temsili ve yeniden keşfini temsilen "City of the Bang" (Odaların Şehri) isimli sergiyi sunmuştur (Korean Culture and Arts Foundation [KCAF], 2004). Zaman içinde "Bang" kavramı; PC bang, DVD bang, Norae bang, Jjimjil bang, Soju bang gibi farklı işlevlere hizmet etmek amacıyla çeşitlenmiştir. Düşük fiyatlar ve çok sayıda olanak, geniş bir kullanıcı kitlesini etkilemiştir.

"PC bang" ilk olarak 1995 yılında internet kafelerin tanıtılmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır (Choe, Almazán, & Bennett, 2016, s.307). Genellikle penceresiz, sıkışık

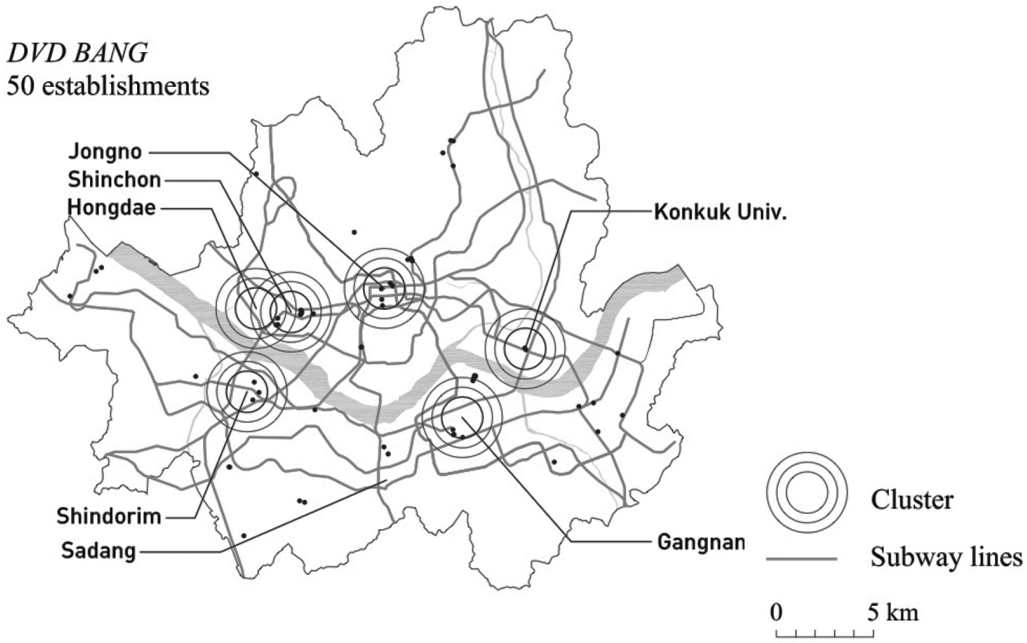
bir alanda bölücü elemanlarla ayrılmış bireysel oyun olanları sunmaktadır. “DVD bang”da ise önce bir karşılama alanı söz konusudur, film kiralandıktan sonra seçilen bir odaya geçilmektedir (Şekil 3.1). Kanepe, minderler ve film yansıtıcı ekipmanların bulunduğu oda tek kişiye ya da birkaç kişiye hizmet vermektedir (Şekil 3.2). PC ve DVD “odalarındaki” değişen bireysellik dereceleri, odaların çeşitli türlerinin bağlamıyla güncelliğini korurken, olgunun dinamik olduğunu göstermektedir. Şehir boyunca birçok noktada rastlanan “odalar” yalnızca kendi içlerinde bir dinamizm sürdürmekle kalmazlar bulundukları bölgeye de bir dinamizm kazandırmaktadırlar (Şekil 3.3).

Şekil 3.1 “PC bang” kat planı özel ve kamusal alan dağılımı analizi (Plan kaynak: Jang, 2013, s.140).

Şekil 3.2 "PC odalarının" kullanım temsili (Chae, 2011).

Şekil 3.3 Seul'da "DVD odalarının" dağılım grafiği (Choe, Almazán, & Bennett, 2016, s.304).

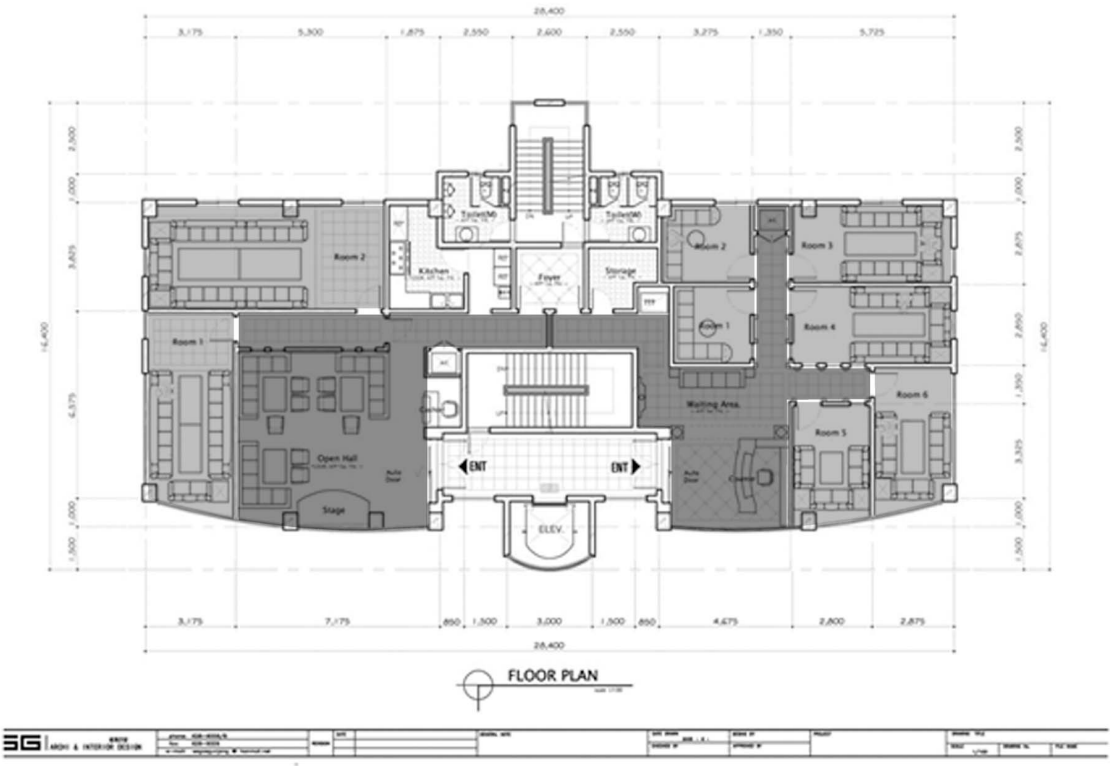
"Norae bang" karaoke bar konseptinin özelleştirilmiş versiyonudur. Bireysel ya da birkaç kişi olarak kiralanan odada karaoke deneyiminin özel olması amaçlanmıştır (Şekil 3.4 ve Şekil 3.5). Böylece karaoke barlarda çekinen, utanan ve katılım gösteremeyen kullanıcılara mahremiyet vaat etmektedir (Şekil 3.6). Müzik endüstrisinin çok güçlü ve hayatın bir parçası olduğu Kore'de, müzik odaları yoğun ilgi görmektedir (Şekil 3.7).

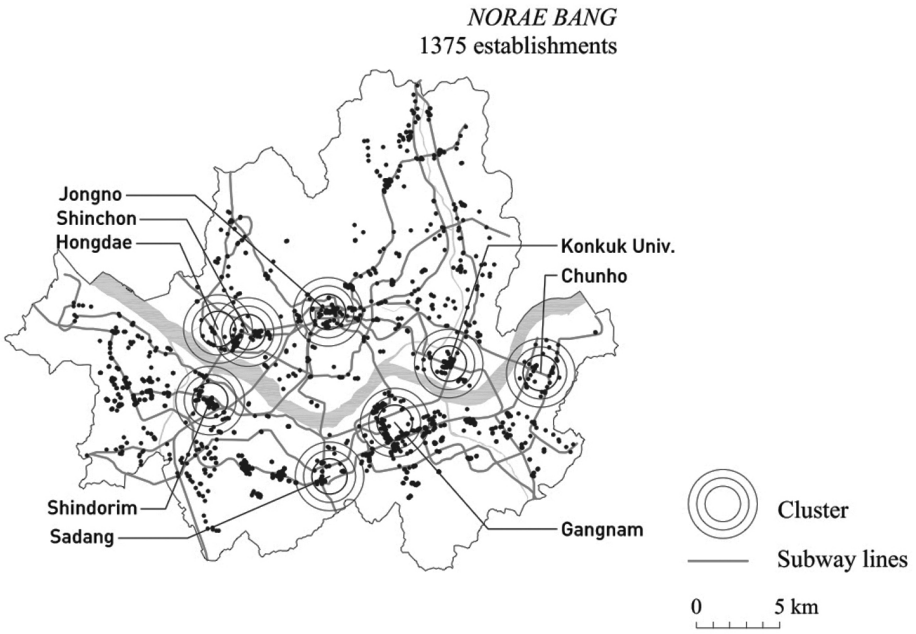
Şekil 3.4 Kullanıcı “norae bang” içinde yalnız şarkı söylüyor (Reference room, 2016).

Şekil 3.5 İki kişi “norae bang” içinde şarkı söylüyor (Lee, 2020).

Şekil 3.6 "Norae bang" kat planı özel ve kamusal alan dağılımı analizi (Plan kaynak: Jang, 2013, s.136).

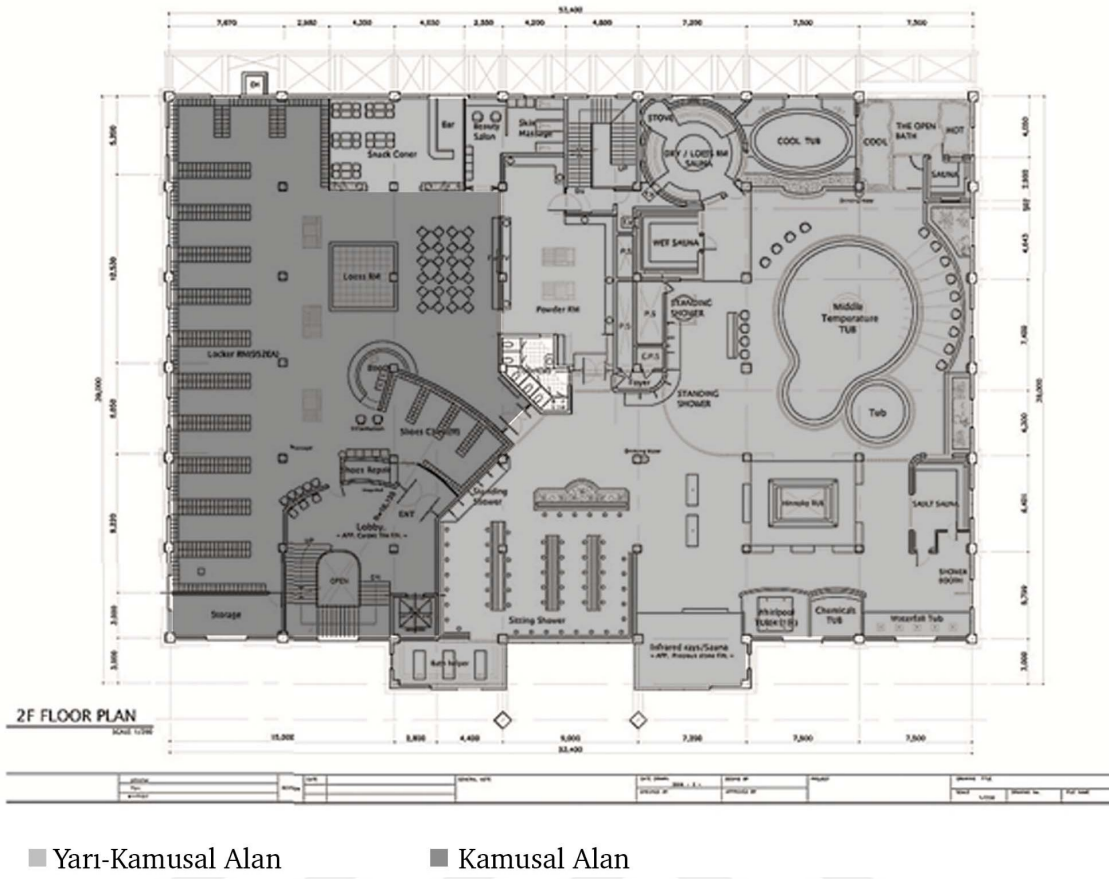

Şekil 3.7 Seul'de "Norae odalarının" dağılımı grafiği (Choe, Almazán, & Bennett, 2016, s.304).

“Jjimjil bang”, Kore hamamı diyebileceğimiz, sauna, fitness salonu, lounge, restoran ve uyku alanını birleştirerek, kullanıcıların çeşitli fonksiyonel alanlar arasında dağıldığı bir alan sağlamaktadır (Şekil 3.8 ve Şekil 3.9). Çocuklu aileler, arkadaşlar, iş arkadaşları, çiftler ve gece kalmak için ucuz bir yer isteyenler tarafından kullanılan kamusal alanları içermektedir. Choe, Almazán ve Bennett (2016, s.308), bu odaların kullanımının kamusal ve özel alan ilişkisini şu sözlerle anlatmıştır: “Jjimjil banglarda gece uykusu, geniş merkezi salonlarda gerçekleşir ve açık bir kolektif ortamda tipik bir özel aktiviteye (uykuya) örnektir. Kore jjimjil banglarda düzenli ailelerin varlığı, aynı zamanda bu mekansal tipoloji ile ilişkili komünal karakteri de temsil eder; bu, evsel alandan uzaklaşmaktan ziyade evselliğin bir uzantısı olarak anlaşılmaktadır.” Bu hamamlar sundukları mekan kullanımı ile kolektif ve bireysel davranış biçimleri arasındaki sınırları bulanıklaştırmaktadır (Şekil 3.10). Özel bir eylemi kamusal bir mekanda kolektif bir biçimde gerçekleştirmek, bulunulan mekan ve zaman sistemini kavramakta zorluğa sebep olmaktadır.

Şekil 3.8 “Jjimjilbang” içindeki fonksiyonların temsili (Jang, 2013, s.129).

Şekil 3.9 "Jjimjilbang" planı yarı-kamusal ve kamusal alan dağılımı analizi (Plan kaynak: Jang, 2013, s.131).

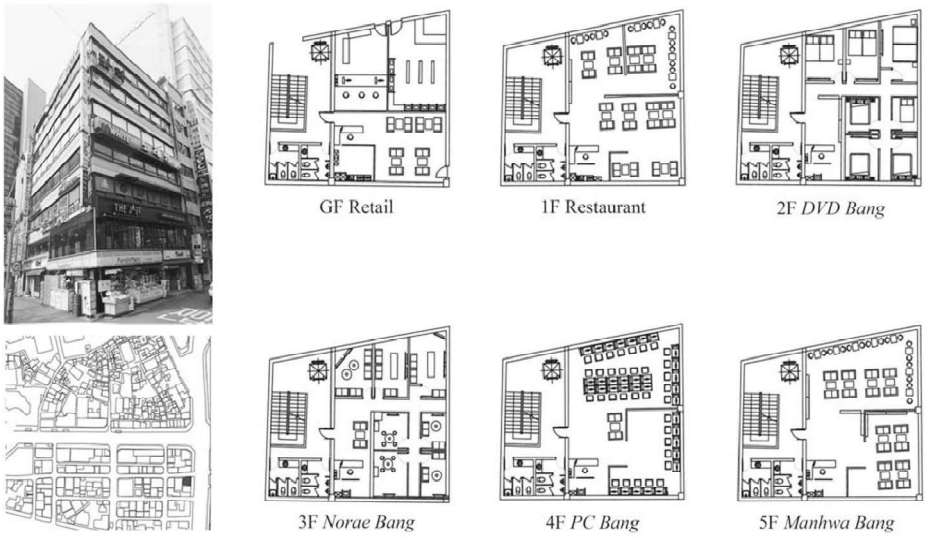

Şekil 3.10 "Jjjimjilbang" kullanım temsili (Choi, 2013).

Bahsedilen farklı “oda” tiplerinin tek bir yapı bünyesinde üst üste yerleştirilerek oluşturulan “dikey sokaklar” Kore ve diğer birçok Uzak Doğu şehrinin kalabalık, dar şehir hayatının sonucunda karşımıza çıkmaktadır. Burada bahsedilen dikey sokaklar, laik profilden dini profile doğru tek bir bina bünyesinde toplanabilen çeşitli odaların bir araya geldiği yapı biçimidir. Örneğin; bodrum katta bir “Norae bang”, 1. katta bir fast-food restoranı, 2. katta bir “PC bang”, 3. katta bir plastik cerrahi kliniği, 4. katta bir öğrenim enstitüsü, 5. katta bir kilise gibi katmanlaşma söz konusu olabilir. Kore’de bu binalar “keungsaeng” olarak kısaltılan “keunrin saenghwal siseol” olarak isimlendirilmiştir. Kelimenin tam çevirisiyle “mahalle yaşam tesisi” anlamına gelmektedir (Choe, Almazán, Bennett, 2016, s.310). Kelime anlamından da yola çıkıldığında yaşama dair çok çeşitli ve birbirinden bağımsız işlevleri tek bir çatı altında toplayan mekanlar olduğu sonucuna ulaşılabilir (Şekil 3.11 ve Şekil 3.12).

Şekil 3.11 Yoğun tabelalı dikey sokaklar (Park, Hong, 2012, s.30).

Şekil 3.12 Bir yapı içindeki farklı işlevlerde "odaların" yerleşimi (Choe, Almazán, & Bennett, 2016, s.311).

Mekanların (odaların) kasıtlı olmadan, gelişigüzel bir şekilde katmanlaşması binanın bütünü bazında algılanma, tasarlanma ve yerleşim şeklini ortaya koymamaktadır. Aksine, yapının içinde her biri farklı zaman sistemine göre işleyen yoğun bir kaos hakimdir. Bu duruma penceresiz, mekanik sistemlerle havalandırılan ve ışıklandırılan, dışarıya kapalı mekanlar olmaları da eklendiğinde kendi içlerinde yeni bir zamanı, zamansızlığı tanımlamaları kaçınılmaz olmaktadır. Bu ve benzeri alanları Choe, Almazán ve Bennett, (2016, s.310) "bölünmüş mekanlar" olarak sınıflandırmıştır. Bölünmüş mekanlar, farklı iç boyutlara ve bina mimarilerine göre yeniden yapılandırılabilen modüler düzenlemelerde standart donanıma sahip olarak yeni taleplere ve trendlere kolayca uyum sağlayabilen yapılardır. Odalar, işlevleri çerçevesinde kendi ihtiyaçlarını ve zamanlarını tanımladıkları için her yerde var olabilirler ve bu esneklikleri onları yerleşecekleri yapıya uyum sağlamak için sürekli bir metamorfoz durumuna yöneltmektedir. İnsanların birbirini gördüğü ve duyduğu ortak alanlar, tüm bölünmüş mekan tiplerinin tipik özelliğidir. Bölmeli kabinlerin veya odaların içinde bile başkalarını duymak her zaman mümkündür (Choe, Almazán, Bennett, 2016, s.313). Kamusal mekanda çok rastlanır olmayan bir karakteristik gösteren bölünmüş mekanlar; geçici, taahhütsüz bir sosyalleşme

biçimi sunmaktadır. Bu özellikleri sayesinde kentsel yaşamın olanaklarına ortak erişimi desteklemekte ve kamusal mekanlar için yeni bir model sunmaktadır.

Tablo 3.1 "Odaların" mekan niteliği ve kavram tablosu

Mekan Niteliği	*Karşılık Gelen Kavram*	*Bang(oda) Türü*
açık yerleşim planı	esneklik / kollektivite	PC Bang *oyun oynama* / Jjjimjil Bang *hamam*
bölünmüş yerleşim planı	ayrılma / metamorfoz	DVD Bang *film izleme* / Norae Bang *karaoke*
mekanik havalandırma ve aydınlatma	dışa kapalılık / öz yeterlilik / her yerde bulunabilirlik	PC Bang *oyun oynama* / Jjjimjil Bang *hamam* / DVD Bang *film izleme* / Norae Bang *karaoke*
bireysel veya grup olarak kullanım	kamusal mekanda mahremiyet	DVD Bang *film izleme* / Norae Bang *karaoke*
kamusal kullanım	kollektivite	PC Bang *oyun oynama* / Jjjimjil Bang *hamam*
sınırlı taban alanı	çok işlevsellik / katmanlaşma	odalardan (bang) oluşan yapı bütünde
ev konforu	eşiktelik *evsel ve yabancı olan arasındaki bulanık sınır*	PC Bang *oyun oynama* / Jjjimjil Bang *hamam* / DVD Bang *film izleme* / Norae Bang *karaoke*

Şehrin geneline yayılan bu mekansal konfigürasyon, sayısız sosyokültürel ağları bünyesinde sönümleyerek süreksiz ve heterojen bir yapı elde etmektedir. Böylece şehirdeki birbirinden çok farklı ve parçalanmış yaşam tarzları için tampon bölge olarak işlemektedir (Tablo 3.1).

3.1.2 NEF: Foldhome ve Foldcity

Foldhome'un çıkış noktası, NEF (2021) tarafından "bir eve sığmayacak tüm odaların katlanarak eve dahil edilmesini sağlamak" olarak tanımlanmıştır. Foldhome, NEF'in Foldcity, Foldworld, Foldvillage, Foldoffice ve Foldfarm gibi bir dizi diğer yenilikçi konseptinin kökenidir (Ertugral,& Acar, 2017). Kullanıcıların, "kullandıkça öde" sistemiyle çeşitli sosyal tesislerden kendi konaklama birimlerinin bir parçasıymış gibi yararlanabileceği bir sosyal-konut projesidir.

Kullanıcılara ihtiyaçları doğrultusunda, istedikleri zaman istedikleri sosyal alanı evlerine dahil etmeyi vaat eden proje, dijital kart sistemiyle çalışmaktadır. Ev ve ortak alanlar arasında geçirgen bir ilişki yakalanmıştır. Her daire sahibi ortak alanları randevu sistemi ile kullanabilmekte ve bu alanları o süre zarfında evinin bir uzantısı şeklinde değerlendirebilmektedir (Şekil 3.13 ve Şekil 3.14).

Şekil 3.13 Ev ve ortak alanlar ilişkisi temsili (NEF, 2021).

Şekil 3.14 Ortak alanlardan biri olan müzik stüdyosu görseli (Zingat, 2016).

Foldhome projesinin devamı niteliğindeki Foldcity projesi ise NEF tarafından "siz şehrin neresindeyseniz, oraya yakın bir spor salonunuz, misafir eviniz, müzik stüdyonuz veya toplantı odanız gibi onlarca alan sizin olacak" şeklinde lanse edilmiştir. İstanbul'da bulunan 25 farklı NEF yapısının bünyesindeki ortak alanlardan NEF'te ev sahibi olan herkesin faydalanacağı söylenmiştir. Yine dijital kart aracılığıyla ulaşılan mekanlar, "ev hayatını özgürleştirmeyi, şehrin dört bir yanında evi varmış gibi bir yaşamı" kullanıcılarına vaat etmekte ve şehir boyunca evde olma konforunu sunmaktadır (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 NEF dijital kartı ile şehirde birçok noktaya erişim sağlanmaktadır (NEF, 2021).

NEF'in tasarımlarındaki yaklaşım aslında Archigram'ın şehirde göçebe yaşam arayışından farklı değildir. Bireyin en özel, en konforlu hissettiği alan ev, kamusal alanla birleşerek yeni bir ara yüze taşınmıştır. Kullanıcıya kamusal mekanın içinde özel bir alan tanımlamakta dolayısıyla "eşiktelik" durumuna

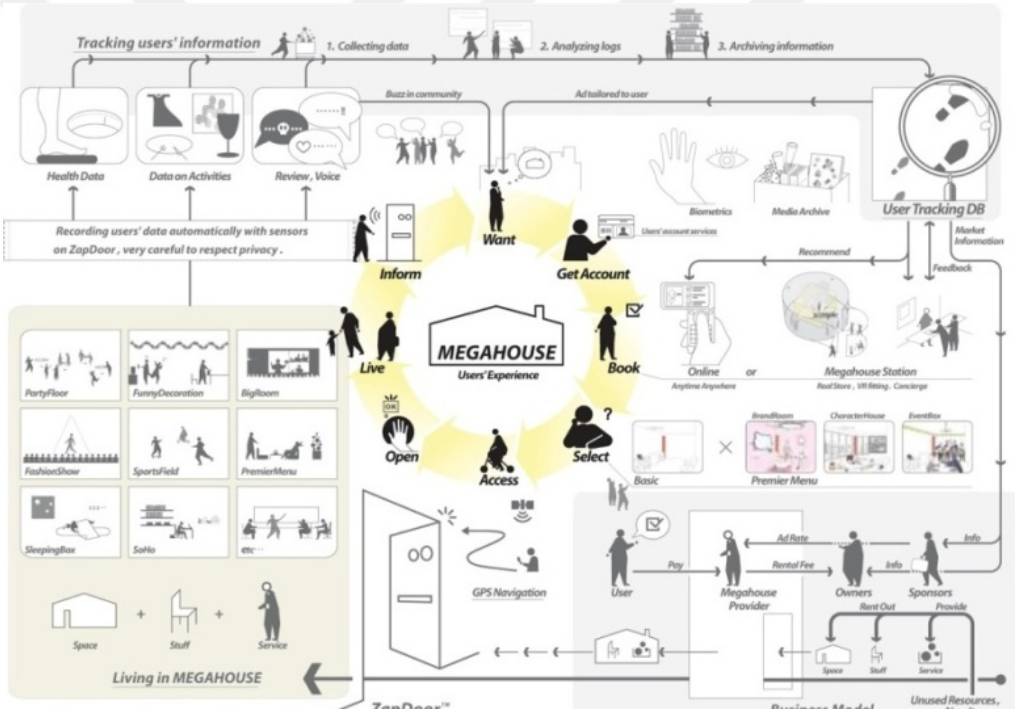
sebep olmaktadır. Ev konforunun peşinden giden, kamusal mekanda da bu konforu arayan bir proje örneği görülmektedir. Bu noktada spor salonu, müzik stüdyosu, toplantı odası, sinema salonu ve misafir evi gibi ortak alanlarda hakim olan mekan-zaman duygusu erozyona uğramaktadır. Kullanıcı mekanları kullandığı ölçüde bu mekanlara zaman kavramını atfetmektedir. Bu da kamusal mekanın süregelen zaman duygusunda kopukluklara sebep olmakta ve zamansızlık ortaya çıkmaktadır (Tablo 3.2).

Tablo 3.2 Foldhome ve Foldcity projeleri mekan niteliği ve kavram tablosu

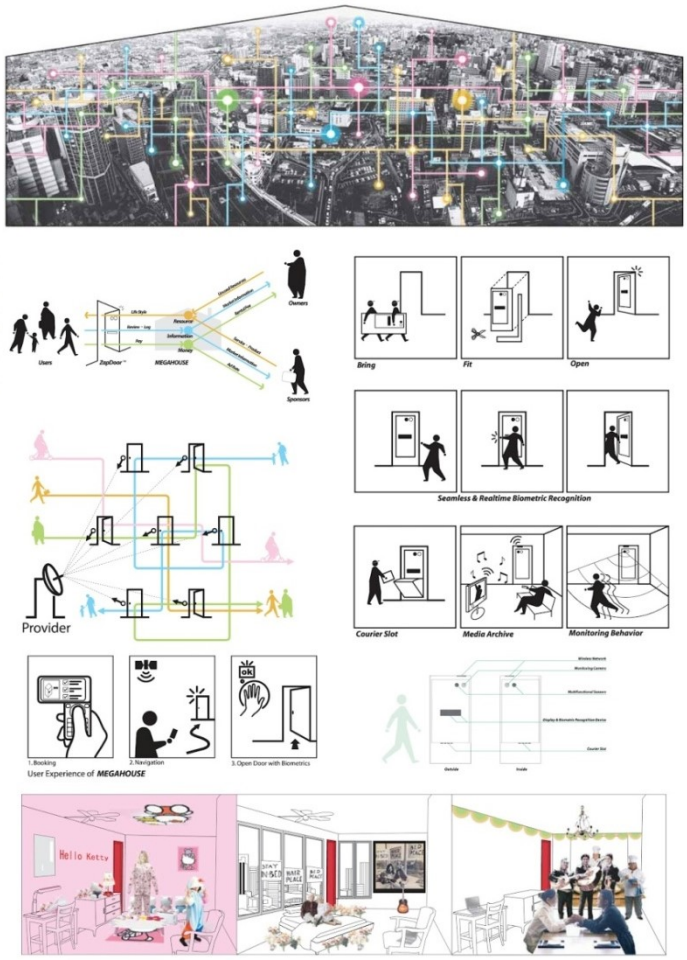
Mekan Niteliği	*Karşılık Gelen Kavram*	*Proje Türü*
bölünmüş yerleşim planı	kamusal mekanda mahremiyet / çok işlevsellik	Foldhome / Foldcity
bireysel veya grup olarak kullanım	kamusal mekanda mahremiyet	Foldhome / Foldcity
çeşitli noktalarda konumlanma	birçok yerde bulunabilirlik / göçebelik	Foldcity
kesintisiz kullanım döngüsü	geçicilik / bağımsızlık	Foldhome / Foldcity
dijital kart sistemi	yenilikçilik	Foldhome / Foldcity
eklenebilir mekan birimleri	esneklik / geçirgenlik / metamorfoz	Foldhome / Foldcity
ev konforu	eşiktelik *evsel ve yabancı olan arasındaki bulanık sınır*	Foldhome / Foldcity

3.1.3 Atelier Hitoshi Abe: Megahouse

NEF projesinin benzeri niteliğindeki bir diğer proje de Atelier Hitoshi Abe'nin Megahouse tasarımıdır. Ev biriminden yola çıkarak, çeşitli sosyal alanların eve eklenmesi ve çıkarılması sonucu evin genişlemesi ve daralmasını sağlayan Megahouse fikri, Tokyo'nun nüfus düşüşüne bir yanıt olarak tüm şehri bir "ev"e dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Kullanıcılar, internet veya cep telefonu aracılığıyla, birkaç saatten birkaç aya kadar değişen zaman dilimlerinde boş ticari veya konut alanlarını kiralayabilmektedir. Her alan, kayıtlı kullanıcıların kimliğini belirleyen, kapıları kilitleyen ve açan biometrik erişim sistemi ile donatılmıştır. Kullanıcılar ayrıca belirli ihtiyaçlara veya zevklere uygun farklı mobilya veya cihazlar talep edebilmektedir (Şekil 3.16 ve Şekil 3.17).

Şekil 3.16 Megahouse projesi konsept grafikleri (Elizabeth, 2012).

Şekil 3.17 Megahouse projesi konsept grafikleri (Elizabeth, 2012).

Atelier Hitoshi Abe röportajında, Megahouse'un, medya toplumundaki teknoloji ve kentsel yaşam tarzları arasındaki çoklu ilişkinin yer duygusunu yitirmesini ve özel ile kamusal alan arasındaki sınırların belirsizliğini yansıtan bir düşünce deneyi olduğunu açıklamıştır. Kentsel yaşamın gerektirdiği her yerde bulunma ihtiyacına cevap olarak kullanıcılara geniş yelpazede alan deneyimi sunmaktadır.

Megahouse, tüm şehri, projenin kullanıcılarına erişilebilir hale getirerek ve bu alanlarda esneklik sağlayarak, alanların maksimum verimliliğini sağlamakta ve topluluk etkileşimine olanak tanımaktadır. Bireyin zamansal ve mekansal ihtiyaçlarına göre kentsel çevrenin etrafına dağılmış paylaşım odaları, öncelikle özel ve kamusal arasındaki sınıra nüfuz etmeye dayanan gelecekteki ikamet biçimini tasavvur eden bir görüşü somutlaştırmaktadır. Tasarlanan mekansal niteliklerle, bireyden topluma uzanan kademeli etkileşim kaldırılmış ve iç içe geçmiş girift bir düzen amaçlanmıştır. Evinden çıkan kullanıcı, sokak seviyesiyle

temas etmeden oluşturulan sosyal aktivite alanları dolayısıyla kamusal bir mekana ulaşabilmektedir. Bu durum özel ve kamusal alan arasındaki katmanları kaldırarak yan yana, iç içe bir deneyim sunmaktadır. Bölünmüş mekanlar dolayısıyla da ana binanın mekan-zaman ekseni kaymakta ve her bir ünite yeni bir mekan-zaman sistemi oluşturmaktadır (Tablo 3.3). Bütününe baktığımızda zamansız bir oluşum söz konusudur.

Tablo 3.3 Megahouse projesi mekan niteliği ve kavram tablosu

Mekan Niteliği	*Karşılık Gelen Kavram*
bireysel veya grup olarak kullanım	kamusal mekanda mahremiyet
biometrik erişim sistemi	yenilikçilik
eklenebilir mekan birimleri	esneklik / çok işlevsellik / geçirgenlik / metamorfoz
kişiselleştirilebilir iç tasarım	bireysellik / esneklik / metamorfoz / geçicilik
mekanik havalandırma ve aydınlatma	dışa kapalılık / öz yeterlilik
ev konforu	eşiktelik *evsel ve yabancı olan arasındaki bulanık sınır*

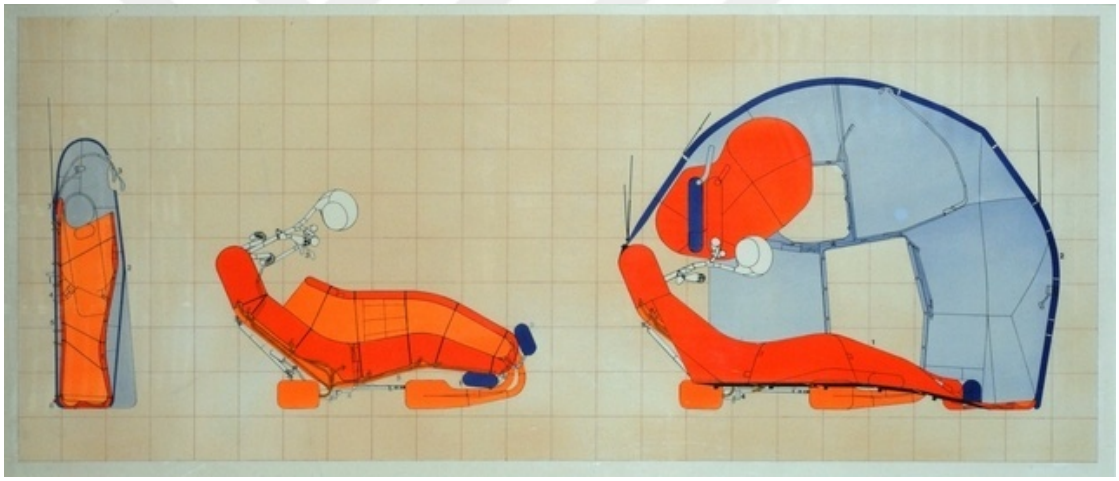
3.2 Kuramsal Tasarımlar

Bu bölümde; modern dünyanın getirisi olan bir arada, hızlı ve hareketli yaşama çözüm arayışı sunan Archigram ve Toyo Ito'nun kuramsal projeleri incelenmiştir. İlk örnek hayata geçirilmemiş kağıt üzerinde tasarlanmış bir projedir. İkinci örnek ise kuramsallığının yanı sıra prototipi üretilmiş bir tasarımdır ve nitelikleri sebebiyle endüstri ürünü tasarımı özelliği de göstermektedir.

3.2.1 Archigram: Cushile ve Suitaloon

Archigram'ın herhangi bir çevrede göçebe yaşam stili arayışı sonucu ortaya koyduğu teorik tasarımlar olan Cushile (1964) ve Suitaloon (1967) projeleri, bireylerin kalıcı bir yere bağlı olmadığı, hızlı ve teknolojik gelecekteki yaşamına ışık tutmaktadır. Günümüz şehirlerinin temposu düşünüldüğünde bu öngörünün ihtiyaçlara çözüm olabilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Cushile iki parçalı bir tür mobil yapıdır: aletleri ve kişiselleştirilmiş aparatları olan bir ana gövde ve şişirilebilir bir kabuktan oluşmaktadır (Şekil 3.18). Ana gövde bir omurga gibi yapılandırılmıştır. İki zar içeren yapı, bağımsız veya aynı anda kullanılabilir şekildedir. Cushile, bir araba gibi, her ortamda kullanılabilir olarak tasarlanmış olsa da, sonunda kişiselleştirilmiş mekanlardan oluşan kentsel sistemin bir parçası haline geleceği tasavvur edilmiştir.

Şekil 3.18 Cushile (solda) ve Suitaloon (sağda) tasarımlarına ait çizimler (The Cushile and Suitaloon, t.y.).

Suitaloon, Cushile'ın daha karmaşık bir versiyonudur. Her bir modül bir fişe sahiptir. Fişler, Suitaloon'ların başka bir kabuğa eklemlenmesine ve daha büyük tek bir kabuk oluşturmasına hizmet etmektedir.

Ev kavramını bireylerin ikinci bir derisi olarak gören anlayışla oluşturulan tasarımlar, kullanıcılar için ev konforunu şehrin her yerine taşımaktadır. Bunu yaparken şeffaf bir balon kullanmaları ev ve şehir arasındaki mahremiyet perdesini kaldırarak sınırları yok etmektedir. Aynı anda kişisel ve kamusal olmayı başaran bu hareketli sistemler birbirlerine bağlanabilme nitelikleri sayesinde ise toplulukları, hareketli şehirleri ve hatta yürüyen kamusallıkları

meydana getirmektedir. Modüler birimler şehirle kurduğu transparan ilişkiyle birlikte “evde ve evden uzakta hissetmek” şeklinde özetlenebilecek bir ikililiğe neden olmaktadır.

Tablo 3.4 Cushile ve Suitaloon projesi mekan niteliği ve kavram tablosu

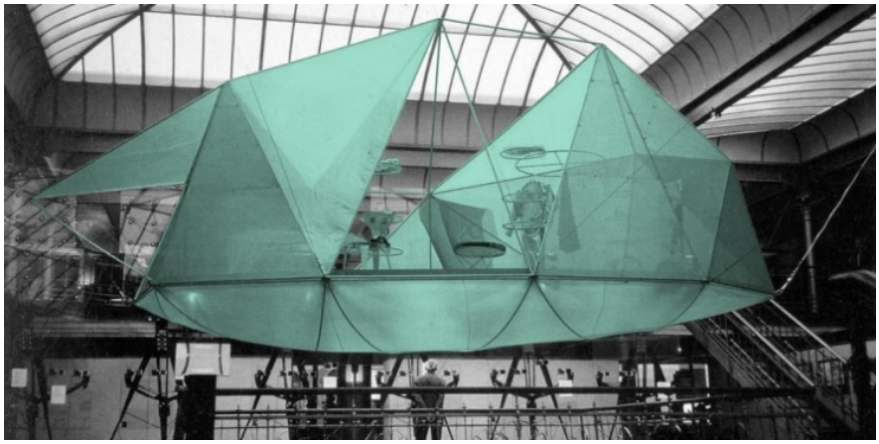
Mekan Niteliği	*Karşılık Gelen Kavram*
transparan materyal	geçirgenlik / eşiktelik *evsel ve yabancı olan arasındaki bulanık sınır*
bireysel kullanım	kamusal mekanda mahremiyet
hareket edebilir strüktür	mobilite / bağımsızlık / göçebelik
birleştirilebilir strüktür	toplumsal kapsayıcılık / esneklik / metamorfoz / geçicilik / çok işlevsellik
mekanik havalandırma ve aydınlatma	dışa kapalılık / öz yeterlilik
ev konforu	eşiktelik *evsel ve yabancı olan arasındaki bulanık sınır*

Tasarlandıkları dönemde gündemde olan modern mimarinin doğallıktan ve konfordan uzak olmasını, evin temel konforlarını her yere taşınabilir olacak şekilde düzenleyerek eleştiren bir projedir (Tablo 3.4). Balonun içi ve dışı arasındaki hassas sınırın temsili modüler kullanımla desteklenerek farklı ortamlar için uyum sağlayan bir model elde edilmiştir. Bu yönüyle proje zamanın sınırlarında dolaşmakta ve kendine özgün bir evrene hizmet etmektedir.

3.2.2 Toyo Ito: Pao for the Tokyo Nomad Girl

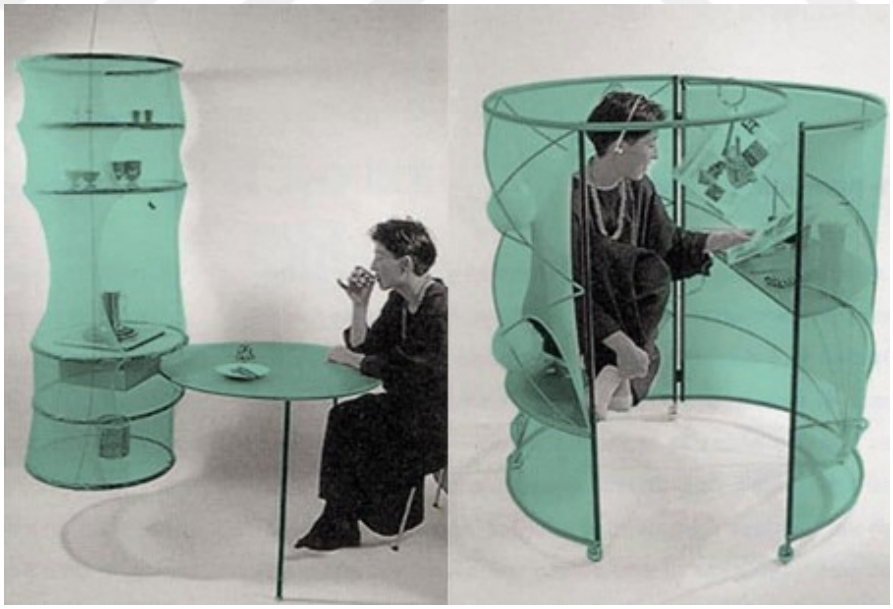
Birey için güvenli, kendi kendine yeten saydam bir küre oluşturan Toyo Ito, küreye kazandırdığı mobilite sayesinde şehrin her yerinde bireysel bir yaşam alanı vaat etmektedir. Şehir içinde de göçebe bir yaşamın olasılığını sunan bu tasarım, kamusal ve özel alan arasındaki sınıra yeni bir anlam kazandırmaktadır.

Kamusal alanda bireysel özgürlüğün de mümkün olabileceğini kabul ederek, bölümlenebilir birleştirilebilir bir mekan deneyimi önermektedir (Şekil 3.19).

Şekil 3.19 Enstalasyonun yerleşim görseli (Ramon Esteve Studio, 2016).

Çevresel olaylardan yarı-transparan bir koza ile koparılan mekan, kendi içinde yeni bir düzen oluşturmaktadır. Aynı zamanda yarı-geçirgen yapısı kamusal bağlamla ilişkisinin bütünüyle kopmasına engel olmaktadır. Strüktürel özellikleri, kamusallık içinde zamansız bir mekan deneyimi tezahürüdür (Şekil 3.20).

Şekil 3.20 Transparan koza kullanım alternatifleri (Ramon Esteve Studio, 2016).

Ev, dışa doğru parçalanarak işlevlerini şehir boyunca binalara bırakmakta ve içeriye doğru mekanların önemli rolünü cihazlara devretmektedir. Pao için

tasarlanan nesneler ve Pao'nun kendisi, bulundukları şehrin özelliklerini yansıtmaktadır: "bağımsızlık, parçalanma ve hafiflik".

Evin nesnelere doğru kayması, çağdaş Japonya'da yaşam biçimlerindeki değişikliği yansıtmaktadır. Geleneksel evin kullanıcısı bir aile iken, "Göçebe Kız Evi", medyanın uçsuz bucaksız ovasında dolaşan tek, izole bir bireyi hedeflemektedir.

Tablo 3.5 Pao for the Tokyo Nomad Girl projesi mekan niteliği ve kavram tablosu

Mekan Niteliği	*Karşılık Gelen Kavram*
yarı transparan materyal	geçirgenlik / eşiktelik *evsel ve yabancı olan arasındaki bulanık sınır*
bireysel kullanım	kamusal mekanda mahremiyet
çeşitli noktalarda konumlanabilme	birçok yerde bulunabilme / göçebelik
bölümlenebilir-birleştirilebilir strüktür	esneklik / metamorfoz / geçicilik / bağımsızlık / çok işlevsellik
hafiflik	bağımsızlık / göçebelik

Her yere konuşlandırılabilen her zamana ait olabilen koza, birey için örtü oluştururken onu kamusal mekana dahil olabilir hale getirmektedir (Tablo 3.5). Bu özellikleri dolayısıyla kendi zamanını kendi tanımlayarak, zamansız bir mekan haline gelmektedir.

3.3 Deneysel Sanat Tasarımları

Deneysel sanat tasarımları başlığı altında çeşitli enstalasyon projeleri incelenmiştir. Enstalasyonlar arasında çelik materyalinin yorumlanmasıyla zaman meselesini elen alan ilk örneğe ek olarak, dijital teknolojilerin dahil edildiği, enteraktif yerleştirme örnekleri analiz edilmiştir. Enteraktif tasarımlar

yoluyla, giderek artmakta olan dijitalleşen mekanlara zaman-mekan ilişkisi çerçevesinden yaklaşabilme fırsatı yakalanmıştır.

3.3.1 Richard Serra: The Matter of Time

1960'lı yıllarda minimalist akımın dikkat çeken isimlerinden olan Richard Serra, büyük çelik heykelleriyle tanınmaktadır. Serra, yıllar içinde heykele uzamsal ve zamansal yaklaşımını genişleterek ve öncelikle belirli bir mimari, kentsel veya peyzaj ortamıyla diyalog oluşturan büyük ölçekli, alana özgü çalışmalara odaklanmıştır.

Bilbao Guggenheim Müzesi için 2005 yılında Serra tarafından tasarlanan "The Matter of Time" (Zaman Meselesi) başlıklı enstalasyonu, heykeli mekana dahil ederek, izleyiciyle yeni bir ilişki kurmaktadır.

İzleyiciler dolaşırken beklenmedik şekillerde değişen heykeller, hareket halinde bir mekan hissi yaratmaktadır. Odanın tamamı heykel alanının bir parçasıdır. Serra, diğer çok parçalı heykellerinde olduğu gibi, izleyiciyi bu heykellerin içinde ve çevresinde hareket ettirmek için kasıtlı olarak organize etmiştir.

Galerideki işlerin düzeni, birbirinden oldukça farklı, geniş-dar, uzun-kısa, yüksek-alçak gibi mekan geçişleri yaratmıştır. Mekan geçişleri arasındaki ilerleyen zaman enstalasyonun en önemli öğesidir. Ziyaretin başlangıcı ve bitişi arasında "The Matter of Time"ı gezmek ve izlemek için gereken kronolojik bir zaman söz konusudur. Geçitler arasında oyalanan, yeniden birleşen ve tekrar eden görsel ve fiziksel hafızanın parçalarının meydana getirdiği bir de deneyimsel zaman vardır. Bu deneyimsel zaman spiraller değiştikçe uzayıp, kısalmakta ve bireysel bir zaman halini almaktadır. Serra (2018) eserinin zaman faktörünü şu sözlerle açıklamıştır: "Parçalar karmaşıklaştıkça yarattıkları zamansallık kompleks bir hal almaktadır. Saatteki zamanın, gerçek zaman kalıbının aksine; algısaldır, özneldir ve heykellerin deneyimini günlük deneyimlerden ayırmaktadır." Mekandaki zaman, her spiralde yeniden tanımlanmakta, her kullanıcıyla farklı bir anlam kazanmaktadır. Mekanın lineer tek bir zaman çizgisi yoktur.

Şekil 3.21 Ziyaretçi-enstalasyon ilişkisi görseli (Guggenheim Bilbao Museum, 2005).

Çelik kütlelerin arasında dolaşan ziyaretçi, kıvrımlar arasında içerisi ve dışarısı duygusunu kaybetmektedir. İçe doğru dönen bir kıvrımla aniden kendini ana galeriden kopuk bulan birey, kamusal alanda yalnızlık hissine ulaşabilmektedir (Şekil 3.21). Geçiti izlediği takdirde bu bireysel alan onu kalabalığın ortasına da taşıyabilmektedir. Serra ve Foster'a (2018) göre enstalasyonun anlamı, her izleyicinin hareketinin ritmiyle yeniden etkinleştirilir ve canlandırılır. Ancak, önceden belirlenmiş bir görüş, tercih edilen bir sıralama, tercih edilen bir görüşler dizisi yoktur. Çok sayıda vektör vardır ve herhangi bir noktada yön değiştirebilir. Her insan mekanı farklı şekilde haritalamaktadır, ancak hangi yol seçilirse seçilsin her zaman heykel alanının sürekliliği içinde hareket edilmektedir.

Tablo 3.6 The Matter of Time enstalasyonu mekan niteliği ve kavram tablosu

Mekan Niteliği	*Karşılık Gelen Kavram*
bireysel deneyim	sübjektiflik
açık yerleşim planı	kapsayıcılık / geçirgenlik / esneklik / kollektivite
değişken genişlik ve yükseklik	esneklik / metamorfoz
kavisli form	sübjektiflik / esneklik / metamorfoz / geçicilik

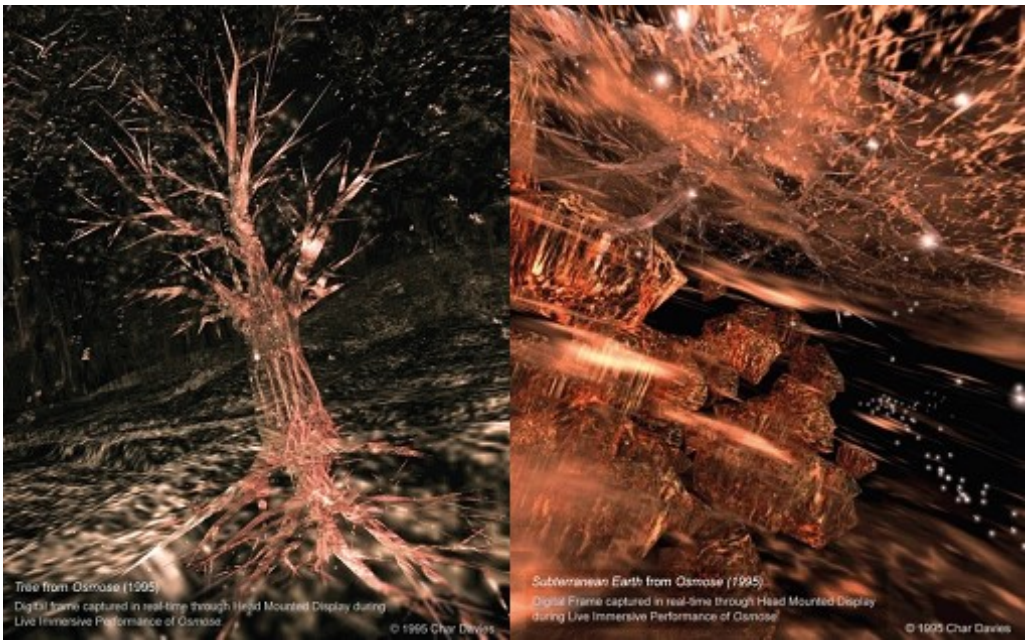
Tüm mekan deneyimi yalnızca ziyaretçinin spiraller arasında hareketi ile hissedilmektedir (Tablo 3.6). Hareket ise zaman faktörü ile anlam kazanmaktadır. Böylece mekan, farklı hacimler, boşluklar, zamanlar tarafından farklı şekillerde vektörlenmiş tek bir alan olarak ele alınmaktadır.

3.3.2 Charlotte Davies: Osmose

Osmose (1995), 3D bilgisayar grafikleri, etkileşimli 3D ses, başa takılan bir ekran ve nefes ve dengeye dayalı gerçek zamanlı hareket takibi ile üç boyutlu bir etkileşimli sanal gerçeklik ortamı kurulumudur. Osmose, benlik ve dünya arasındaki algısal etkileşimi keşfetmek için yaratılan bir alandır. Bireyi çevreleyen mekanda cisimleşen bilinç gibi kişinin kendi benliğinin farkındalığını kolaylaştırmayı hedeflemektedir.

Osmose, ekranın ve hareket izleme yeleğinin takılmasıyla başlamaktadır. Karşılaşılan ilk sanal mekan, oryantasyon mekanı olarak işlev gören üç boyutlu bir Kartezyen gridtir. Ziyaretçinin ilk nefesleriyle, gridal düzlem yerini ormandaki bir açıklığa bırakmaktadır. Osmose'da, doğanın metaforik yönlerini baz alan bir düzine dünya-mekan vardır. Bunlar: "Clearing, Forest, Tree, Leaf, Cloud, Pond, Subterranean Earth ve Abyss" (açıklık, orman, ağaç, yaprak, bulut, gölet, yeraltı dünyası ve uçurum) olarak tasarlanmıştır (Şekil 3.22). Ayrıca, çalışmayı oluşturmak için kullanılan yazılımın çoğunu içeren bir alt katman olan "Code" (kod) ve teknoloji, beden ve doğa üzerine ilgili metinlerden alıntılardan

oluşan bir üst katman olan “Text” (metin) alanı vardır. Kod ve metin, içerdikleri dünyaların kavramsal katmanıdır. Ziyaretçiler, nefeslerini ve dengelerini kullanarak, bu dünyalar içinde herhangi bir yere seyahat edebilir ve aradaki belirsiz geçiş alanlarında gezinebilirler. On beş dakika sonra, “Life World” (yaşam dünyası) belirerek yavaş bir şekilde oturum sona ermektedir (Davies, 1995).

Şekil 3.22 “Tree” (solda) ve “Subterranean Earth” (sağda) ara yüzleri temsili (Davies, t.y.).

Ara yüzün nefes alma ve dengeye dayanması ve yarı-şeffaf görseller sayesinde ziyaretçilerin dış dünya hissini zayıflatarak onları gerçeklikten koparmaktadır. Yarı-şeffaf yüzeyler arasında kısıtlı görüş mesafeleri genişler ve içinden geçebildikleri gerçeküstü evrenlerde gezinebilirler. Bu, dış dünyayla etkileşimini koparıp, mekan-zaman sisteminde algısal bir kayma yaratmaktadır.

Osmose’un görselliği geçirgenliğe dayanmaktadır ve dolayısıyla şekil-zemin ilişkileri uzamsal olarak belirsizdir. Kullanılan seslerin çok boyutlu seçilmesi ve ziyaretçiye göre adapte olan enteraktif yapısı, ziyaretçi ile biricik bir ilişki kurmaktadır. Ziyaretçinin kendi bedenine dair bilinci artmakta ve bu bilinç, bireyi yalnızca ona özel bir mekana taşımaktadır. Mekan, gerçek dünyanın zaman akışının dışında öznel, kişiye göre şekillenen bir zaman sistemi sunmaktadır (Tablo 3.7).

Tablo 3.7 Osmose enstalasyonu mekan niteliği ve kavram tablosu

Mekan Niteliği	*Karşılık Gelen Kavram*
bireysel deneyim	özgünlük / kamusal mekanda mahremiyet
yarı transparan yüzeyler	geçirgenlik / esneklik / eşiktelik *gerçek ve sanal olan arasındaki bulanık sınır*
harekete ve nefese duyarlı teknoloji	öz farkındalık / geçicilik / esneklik / metamorfoz
3D sanal düzlemler	yenilikçilik / kapsayıcılık / geçirgenlik
çok katmanlı yazılım	çok işlevsellik / katmanlaşma
mekanik havalandırma ve aydınlatma	dışa kapalılık / öz yeterlilik

3.3.3 Refik Anadol: Makine Hatıraları: Uzay

"Makine Hatıraları: Uzay" teleskopların uzaya dair geniş görüntü arşivinden ilhamla "teleskopların rüya görebilme olasılığı" fikrinden yola çıkarak 2021 yılında İstanbul'da Pilevneli Galeri'de oluşturulmuş bir sergidir. Uyduların çektiği fotoğrafların makine algoritmaları ile veriye dönüştürülmesi ile soyut, karmaşık bir veri ağ sistemi yaratılmıştır.

Kendisini yoğun veri akışı içinde bulan izleyici, soyut bir evrene adım atmaktadır. Sergi bünyesindeki "AI sineması" olan "Machine Memoirs v.2" Anadol'un (2021) ifadesiyle, "geçmiş ve geleceğin iç içe geçtiği bir öyküden doğmaktadır." Zamansal olarak çizgisel bir yapının aksine ağsal bir yapıyı baz alan sergi, yarattığı soyut görsellerle mekan ve zamana dair alışılmışın dışında bir deneyim sunmaktadır. Bu da izleyiciyi içine çekerek onu verilerden oluşan bir evrende, zamansız bir mekanla çevrelemektedir. Anadol'a (2021) göre enstalasyonun "Veri Tüneli", elde edilen verilerin yoğun pigment ve görsellere dönüştüğü karşılama alanıdır.

Şekil 3.23 Ziyaretçi-mekan ilişkisi görseli (Anadol, 2021).

Serginin bir diğer bölümü olan "Sentetik Manzaralar – Mars", Mars yüzeyinde çekilen fotoğraflar üzerinde yapılan bilişsel haritalama ile ortaya çıkmıştır. Anadol (2021), bu bölümün arkasındaki fikrin bilinmeyen ama öğrenmek için arzu edilen gizemli gezegen Mars'a dair hayal gücü, yaratıcı düşünce ve gelecek öngörülerini harekete geçirmek olduğunu belirtmiştir. Ziyaretçiyi tüm yüzeylerden çevreleyen pigmentler, bilinmeyeni tasavvur etmeyi tetiklemekte ve ziyaretçinin zihinsel yolculuğuna yardımcı olmaktadır (Şekil 3.23 ve Şekil 3.24). Kamusal, herkese açık bir mekanda bireyler kendi içlerine dönebilmekte ve kalabalıktan kopabilmektedir.

Şekil 3.24 Veri yağmuru ve birey ilişkisi görseli (Anadol, 2021).

Çeşitli fotoğraflardan yola çıkarak yapılan farazi yorumlar, algoritmik ağ sistemiyle temsil edilerek, ziyaretçinin dünya dışı bir gezegene yolculuğunu gerçekleştirmektedir. İçeriye dönük kamusal enstalasyon alanı, her bireyin verileri, renkleri, ağları farklı yorumlamasıyla yeni bir anlam kazanmaktadır. Kamusal alandaki bireysel yolculuğu boyunca ziyaretçi, mekan dışında akan genel geçer zaman sisteminden bağımsız olarak sanal doneler arasında zamansız bir deneyim yaşamaktadır (Tablo 3.8).

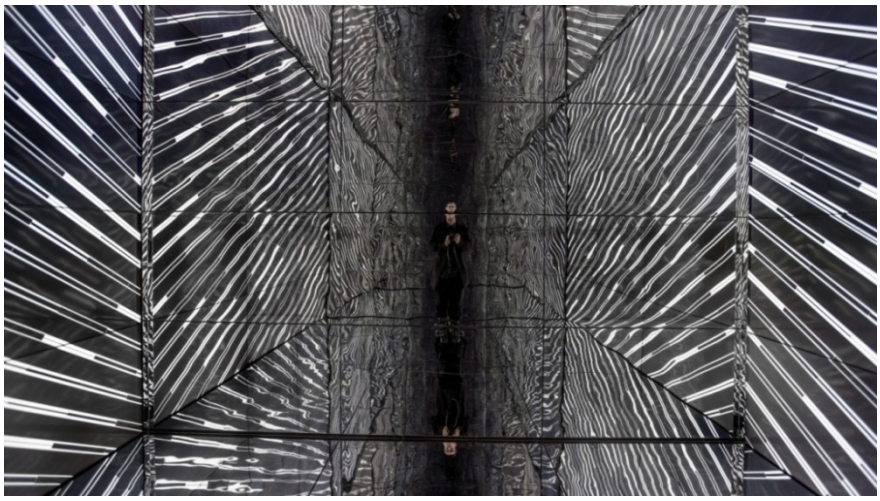
Tablo 3.8 Makine Hatıraları: Uzay enstalasyonu mekan niteliği ve kavram tablosu

Mekan Niteliği	*Karşılık Gelen Kavram*
bireysel deneyim	özgünlük / kamusal mekanda mahremiyet
veri ağ sistemi	yenilikçilik / kapsayıcılık / geçirgenlik
çok pigmentli enteraktif düzlemler	geçicilik / esneklik / metamorfoz
çok katmanlı yazılım	çok işlevsellik / katmanlaşma
mekanik havalandırma ve aydınlatma	dışa kapalılık / öz yeterlilik

3.3.4 Refik Anadol: Eşik Odası

Anadol (2015) Eşik Odası'nın "Geçici Sürükleyici Çevre Deneyleri" bağlamında geniş kapsamlı deneysel araştırmalardan biri olduğunu ifade etmiştir. Çalışma, bireyi her yönden çevreleyerek, dış dünya ile bağlantıyı kesmekte ve sanal bir evrende varlık algısı sunmaktadır.

Anadol'a (2015) göre çalışmanın amacı, "kinetik ve arkitektonik" görsellerle iki boyutlu sinemanın ötesine geçerek bireyin mekana her yönüyle dahil olduğu çağdaş zamanın mekan pratiğinin önündeki engelleri kaldırmaktır.

Şekil 3.25 Ziyaretçi ve yansımalar ilişkisi görseli (Anadol, 2015).

Işık vurgusu ile fiziksel mekandan sanal mekana bir geçiş sağlamak amaçlanmıştır. İki farklı mekan arasındaki belirsiz sınır gerçek ve kurgusallık arasındaki ayrımı zorlaştırmaktadır (Şekil 3.25). Birey için fiziksel olarak bulunduğu mekan ve yansımasının bulunduğu mekan arasında algısal bulanıklaşma yaşanmaktadır. Bu durum ziyaretçiyi eşikte bırakmaktadır. Gerçekliğin deformasyona uğradığı tezahürler arasında mekan ve zaman anlamını yitirmektedir. Enstalasyon, ziyaretçinin görsel algısına bağlı olarak değişkenlik gösterirken ona zamansız olana doğru bir kapı aralamaktadır (Tablo 3.9).

Tablo 3.9 Eşik Odası enstalasyonu mekan niteliği ve kavram tablosu

Mekan Niteliği	*Karşılık Gelen Kavram*
bireysel deneyim	özgünlük / kamusal mekanda mahremiyet
kinetik görselleştirme	yenilikçilik / geçicilik / esneklik / metamorfoz / kapsayıcılık
ışık ve ayna etkileşimi	eşiktelik *gerçek ve sanal olan arasındaki bulanık sınır* / kapsayıcılık / geçicilik
mekanik havalandırma ve aydınlatma	dışa kapalılık / öz yeterlilik

4
SONUÇ VE ÖNERİLER

Zamansız mekanlar tanımını derinleştirmek amacıyla yapılan fenomenolojik literatür taramasında, mekan ve zaman ilişkisi incelenirken bu ilişkinin bir bütün olarak ele alındığı ve ayrılamaz olduğu düşüncesinin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Ortaya atılan görüşler arasında mekan ve zamanın etkileşimli yapısını savunan söylemler, zamansızlık kavramını ortaya koyarken benimsenen yaklaşım biçiminin temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kamusal tasarım çerçevesinde, çeşitli örnekler üç ana grupta toplanarak kavram analizi yolu ile incelenerek zamansızlık niteliğine katkıda bulunan mekansal özellikler ve kavramlar tanımlanmıştır (Tablo 4.1).

Tablo 4.2 Analiz edilen örnekler ve sınıflandırmalarına ait tablo

Evsel Mekanın Uzantısı Olarak Kamusal Tasarım	*Kuramsal Tasarımlar*	*Deneysel Sanat Tasarımları*
Bangs (Odalar)	Archigram: Cushile ve Suitaloon	Richard Serra: The Matter of Time
NEF: Foldhome ve Foldcity	Toyo Ito: Pao for the Tokyo Nomad Girl	Charlotte Davies: Osmose
Atelier Hitoshi Abe: Megahouse		Refik Anadol: Makine Hatıraları: Uzay
		Refik Anadol: Eşik Odası

Evsel mekanın uzantısı olarak kamusal tasarım başlığı altında incelenen Kore odaları, NEF'in Foldhome ve Foldcity projeleri ve Atelier Hitoshi Abe'nin Megahouse projesi, insanlara sağladıkları kolaylıklar ve teknolojiyi mekana dahil etme biçimleriyle yenilikçi mekan modelleri ile ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda

ev konforunu kamusal alanda da sürdürebilme amaçları ise bu mekan tiplerinin konservatif yönünü ve kamusal alanda bireysellik arayışını ortaya koymaktadır.

Ev kavramı her toplumda doğrudan kültürle ilintilidir. Taşıdığı özelliklerle toplumsal yapının analiz edilebileceği en temel mekan birimidir. Batı toplumlarında daha dışa dönük ve açık planlı ev anlayışı mevcutken, doğu toplumlarında mahremiyetin gözetildiği, yerleşim planında dışarıdan özel olana doğru bir hiyerarşinin hakim olduğu ve içe dönük bir ev kavramı hakimdir. Evsel mekanın uzantısı olarak kamusal tasarım başlığı altında incelenen örnekler ait oldukları kültürler sebebiyle, ev konforu niteliğini mahremiyet ile bağdaştırmış, bu kaliteyi yakalabilmek için dışa kapalı mekansal düzenlemeler planlamıştır. Ancak sundukları fonksiyonların kamusal özelliği bu mekanları, evsel olan ve yabancı olan arasında bulanık bir eşiğe konumlandırmıştır. “Evsel ve yabancı olan”, “lokal kültür ve evrensellik” tek bir mekanda harmanlanarak mekanın zamansızlığına katkı sağlayan “eşiktelik” kavramını meydana getirmektedir. Mekanın kullanım biçimi, kullanıcıları iki zıt kavram arasında belirsiz bir geçirgenliğe maruz bırakarak ünik bir mekan modeli sunmaktadır. Evsel ve kamusal alan arasındaki girift ilişki, normların iç içe geçmesine yol açarak zaman ve mekan konfigürasyonunu algılamakta yanılsamalara neden olmaktadır. Mekan, her ikisinden de nitelikler taşırken hiçbirine tümüyle dahil değildir.

Hızlı tüketim döngüsü nedeniyle günlük hayatta çok çeşitli aktiviteler talep eden modern insanın ihtiyacını karşılayan bu mekanlar, dinamik yeni dünya düzenine ayak uydurmak için insanlara esnek, dönüştürülebilir ve kendi kendine yeten mekan birimleri sunmaktadır. Bu mekanlar dışa kapalı ve kendi kendine yeterli olduğundan, kendilerini toplumca onaylanmış genel geçer zaman sisteminden ayırırlar. 24 saatlik sürekli kullanım biçimleri de bu ayrımda önemli bir bileşendir. Dış zaman ve mekan akışından bağımsız olarak, tasarımlarının içinde benzersiz bir zaman ve mekan ilişkisi kurarlar. Bir diğer deyişle, zaman sınırlarını aşarak zamansızlığa ulaşırlar. Ayrıca, her kullanıcı bu alanlara kendi kullanım modelini getirir. Bu aralıksız değişiklik, metamorfoz ve geçicilik ile sonuçlanır. Böylece mekan, insanların mekanı kullandığı ölçüde zamansızlığını kazanır.

Kuramsal tasarımlar başlığı altında incelenen projelerde ise mobilite kavramı ön plana çıkmaktadır. Yüksek tempolu kent yaşamında devamlı bir hareket halinde olan şehirli insanın sorunlarını temel alan bu tasarımlar, bir kıyafet gibi giyilerek kullanıcı ile bütünleşmeyi tasavvur etmektedir. Kentsel göçebeler, tasarımın sağladığı ütopik olanaklarla bir yere ait olmadan da kendi özel alanına sahip olma lüksünü yaşamaktadır.

Analojik olarak kaplumbağa gibi nereye giderse gitsin kendi "öz mekan"ını yanında taşıyabilme gücü, metropollerin neden olduğu yabancılaşma hissine karşı çok çarpıcı bir çözüm sunmaktadır. Öz kabuğu içinde bağımsız bir yaşam sürerken, kabuğunun geçirgenliği ile kente eklemlenebilmesi ve esnekliği bu tasarımların toplumsal kapsayıcılık yönünü ortaya koymakta ve yine kamusal olanla özel olan arasında benzersiz bir ilişki dinamiği yakalamaktadır. Öznel mekan kabukları zamandan bağımsızlığı vaat ederek zamansız bir mekan modeli sunmaktadır.

Deneysel sanat tasarımları bölümünde ise bireyin fiziksel tepkilerine ve yorumlamalarına dayalı teknolojik yenilikler dolayısıyla bireysel deneyim en önemli unsurdur. Bireysel deneyim, enstalasyonu deneyimleyen kişi sayısınca anlamlar doğurmaktadır. Her bir yorum mekanı yeni baştan tanımlayarak mekan için sonsuz metamorfoz imkanı sağlamaktadır.

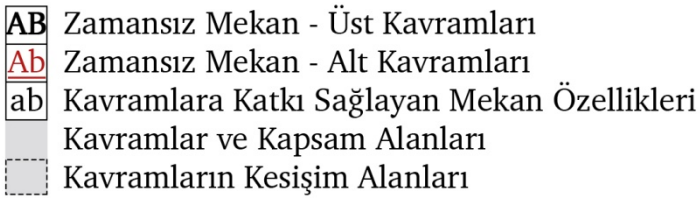
Teknolojik bileşenlerle oluşturulan sanal ara yüzler, mekanın çok katmanlı yapısına katkı sağlarken tamamen dışa kapalı olması ve bireyi çevrelemesi yönüyle de dıştan bağımsız ve kopuk bir mekan hissi sunmaktadır. Bireyin kendi yanılsamaları ya da pigmentlerin oluşturduğu uzay yanılsamaları, maddesel olarak bulunulan mekanla bir karşıtlık oluşturarak mekansal anlam kaymasına sebep olmaktadır. Mekandaki karmaşıklık zamansal niteliğe de yansımakta ve zamanın kavranmasına engel olmaktadır. Sonuç olarak zamansız bir deneyim yaşanmaktadır.

Değerlendirilen tüm kamusal tasarım pratikleri bir bütün olarak ele alındığında, zamansızlık niteliğinin mekanın kullanım amacından bağımsız olarak bazı ortak niteliklere bağlı bir şekilde ortaya çıktığı sonucuna varılabilir (Şekil 4.1 ve Şekil

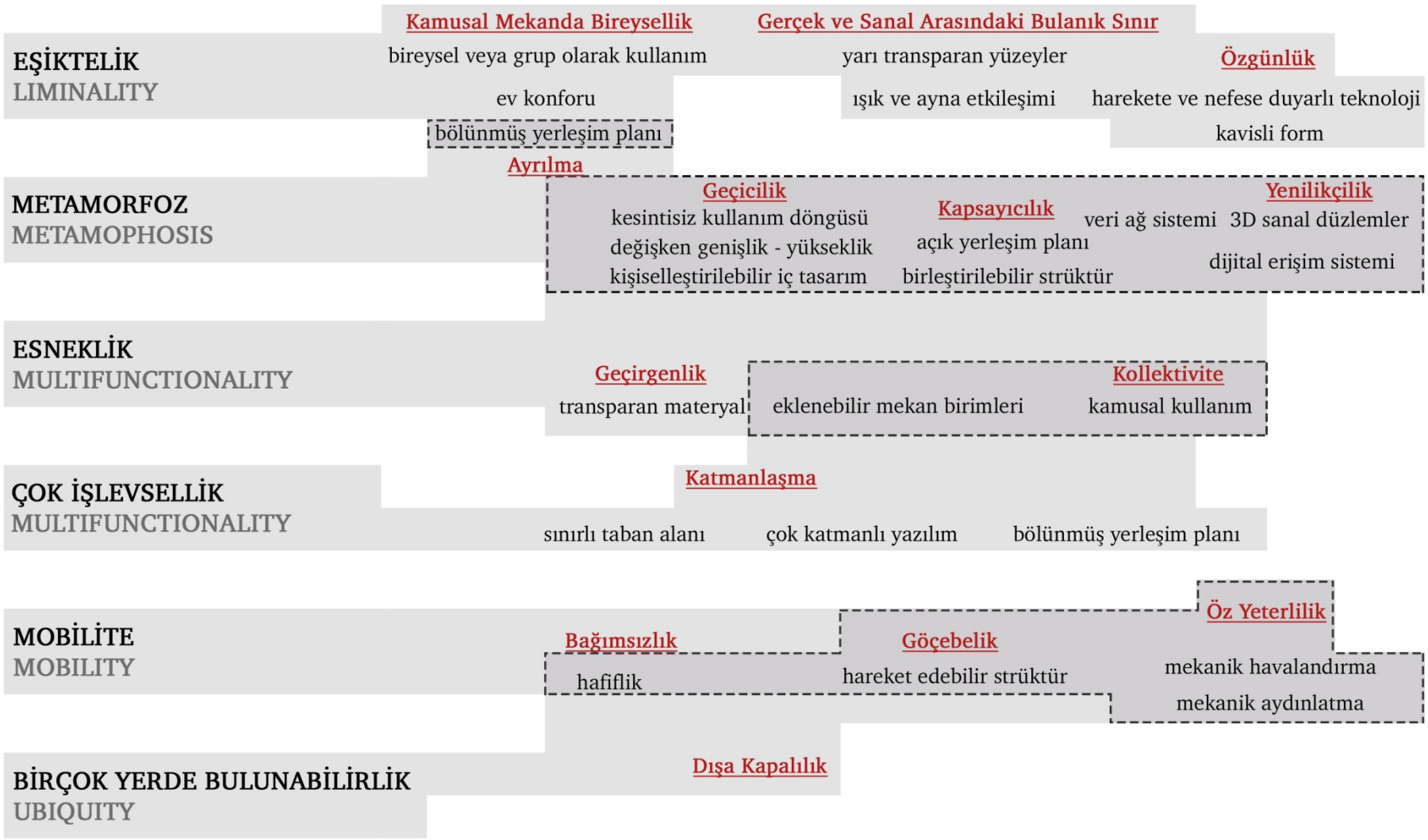
4.2). Bu özellikler ve karşılık geldikleri kavramların analiz edilesi, zamansızlık konseptinin ve onu inşa eden alt katmanların tespit edilmesini sağlamıştır.

Yürütülen çalışma, incelenen enteraktif ve esnek mekanlar aracılığıyla, dönüşen mekansal ihtiyaçların ve çözümlerinin kavramsal ve kuramsal karşılıklarını öngörebilmemize zemin sunmaktadır. İncelenen tasarımların hepsinde ortak olarak gözlemlenen ve en dikkat çeken kavram ise bireysellik ya da kamusallık, sanallık ya da gerçeklik gibi karşıt durumlardan kaynaklanan ve bireyi bu karşıtlıklar arasındaki bulanık çizgide konumlandıran eşiktelik niteliğidir. Eşiktelik niteliğinin mekanın zaman normlarının dışına çıkmasındaki en etkili kavram olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte zamansızlık kavramının, mekanın güzellik ölçütünden ziyade hareketlilik, çok yönlülük, esneklik, her yerde bulunabilirlik ve eşiktelik niteliklerine bağlı olduğu tespit edilmiştir. İkincil alt kavramlar olarak ise bireysellik, göçebelik, dışa kapalılık ve yenilikçilik kavramları ön plana çıkarak mekanın zamansızlık niteliğine neden olan mekansal özelliklere zemin hazırlamaktadır.

Sonuç olarak, kamusal tasarımlarda gözlemlenen mekansal değişimler ait oldukları bağlam çerçevesinde belli başlı kavramlara karşılık gelmektedir. Bu kavramlar ise evrensel dönüşümün bir parçasıdır ve totalde; mekanların, zaman kavramından sıyrılmasına ve kendi öz zamanlarını tanımlayarak yeni bir zaman-mekan ilişkisi kurmalarına yol açmaktadır.

Şekil 4.1 Mekanın zamansızlığına katkı sağlayan nitelikler örüntüsü lejantı

Şekil 4.2 Mekanın zamansızlığına katkı sağlayan nitelikler örüntüsü

KAYNAKÇA

Alexander, C. (1979). *The timeless way of building* (Vol. 1). Oxford University Press.

Altan, İ. (1993). Mimarlikta Mekan Kavrami. *Psikoloji Çalışmaları*, *19*, 75-88.

Anadol, R. (2015). Liminal Room. 3 Aralık 2021 tarihinde https://refikanadol.com/works/liminal-room/ adresinden alınmıştır.

Anadol, R. (2021). Machine Memoirs: Space. 3 Aralık 2021 tarihinde https://refikanadol.com/works/machine-memoirs-space/ adresinden alınmıştır.

Avcı, H. O. (2008). *Metropol kentlerde oluşan zamansız mekanlar olarak metrolar* (Doctoral dissertation, İstanbul Teknik Üniversitesi).

Bonifati, G. (2018). Architecture and creative transformation. Creative urban practices in London (Ph.D. Course in Architecture, urban and interior, Politechnico di Milano).

Bravo, L. (2013). Open spaces, public spaces, publics, open-minded places. *IN_BO. Ricerche e progetti per il territorio, la città e l'architettura*, *4*(1), 1-4.

Calvino, I. (1972). *Görünmez kentler*. Yapı Kredi Yayınları.

Chae, J. (2011). Songs + games + DVDs all in one place... A multi-room pops up. In *MK News.* 5 Aralık 2021 tarihinde http://www.mk.co.kr/news/business/view/2011/04/238334/ adresinden alınmıştır.

Choe, S., Almazán, J., & Bennett, K. (2016). The extended home: Dividual space and liminal domesticity in Tokyo and Seoul. *Urban Design International*, *21*(4), 298-316.

Choi, J. H. J., Foth, M., & Hearn, G. (2009). Site-specific mobility and connection in Korea: bangs (rooms) between public and private spaces. *Technology in Society*, *31*(2), 133-138.

Choi, H. (2013). Competitive heat in Korean jjimjilbang 'hot'. In *The Korea Times*. 5 Aralık 2021 tarihinde http://m.koreatimes.com/article/829461 adresinden alınmıştır.

Davies, C. (1995). Osmose: Virtual reality environment.

Davies, C. (t.y.). Osmose. 8 Kasım 2021 tarihinde http://www.immersence.com/ adresinden alınmıştır.

De Certeau, M. (1985). Practices of space. *On signs*, *129*, 122-45.

De Jesus Noriega, M. (2007). *Timelessness*. Pacifica Graduate Institute.

Eisenman, P. (1984). The end of the classical: the end of the beginning, the end of the end. *Perspecta*, *21*, 155-173.

Eliade, M. (1959). Cosmos and history.

Elizabeth, A. (2012). Megahouse. In *Architecture Fiction.* 5 Aralık 2021 tarihinde http://architecturefiction.blogspot.com/2012/08/week-3further-research.html adresinden alınmıştır.

Erdönmez, M. E., & Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron*, *1*(1), 67-87.

Ertugral, Z., & Acar, E. (2017). *Understanding radical innovation: a case example from the Turkish housing market.* In *Thirty-Third Annual Conference*, 632.

Essawy, S. (2017). The timelessness quality in architecture. *International journal of scientific & technology research*, *6*(02), 265-273.

Etimoloji Türkçe Sözlüğü. (t.y.). Mekan. 25 Mayıs 2021 tarihinde https://www.etimolojiturkce.com/arama/mekan adresinden alınmıştır.

Foster, H. (2005). On "the matter of time": Richard Serra at Bilbao. In *Artforum*. 7 Kasım 2021 tarihinde https://www.artforum.com/print/200507/on-the-matter-of-time-richard-serra-at-bilbao-9409 adresinden alınmıştır.

Foucault, M., & Miskowiec, J. (1986). Of other spaces. *diacritics*, *16*(1), 22-27.

Franck, K. A. (2016). Visiting Karsten Harries and Revisiting his 'Building and the Terror of Time'. *Architectural Design*, *86*(1), 128-135.

Genel Türkçe Sözlük. (t.y.). Mekan. *Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlükleri:* 25 Mayıs 2019 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alınmıştır.

Gombrich, E.A. (1980). *Sanatın öyküsü*. Remzi Kitapevi.

Guggenheim Bilbao Museum. (2005). Richard Serra The Matter of Time. 7 Kasım 2021 tarihinde https://www.guggenheim.org/artwork/21794 adresinden alınmıştır.

Güvenç, B. (2008). Mimarlık: Zaman, Mekan ve Değişim. *Zaman-Mekan.* İstanbul: YEM, 108-118.

Hançerlioğlu, O. (1988). *Ruhbilim sözlüğü*. Remzi Kitapevi.

Harries, K. (1982). Building and the Terror of Time. *Perspecta*, *19*, 59-69. doi:10.2307/1567050

Hasol, D. (1999). *Mimari izlenimler*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Heiddeger, M. (1997). *Building, thinking, dwelling in rethinking architecture: a reader in cultural theory* (N. Leach, Ed.). Taylor & Francis Limited.

Jang, J. (2013). *A cross-cultural study of architectural production in Korea and the West: cultural transfer within South Korean architecture and urbanism, 1990-2010* (Doctoral dissertation, University of Westminster).

Kant, I. (1971). *Saf aklın kritiği.* İnkilap Yayınevi.

Karaman, D. (2019). Animede Zaman-Mekan Anlatımı ve Histografik Temelleri: Miyazaki Animeleri Örneği. *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi.

Korean Culture and Arts Foundation (KCAF). (2004). *City of Bang*, 2004 Venice Biennale Korea Pavilion. 5 Kasım 2021 tarihinde http://www.korean-pavilion.or.kr/04pavilion/e_2004_02.htm adresinden alınmıştır.

Lee, T. (2020). On the first day of the first phase of distancing, 12 karaoke teams at lunchtime "Relieve stress at home". In *The JoongAng Society*. 5 Aralık 2021 tarihinde https://www.joongang.co.kr/article/23892151#home adresinden alınmıştır.

Lefebvre, H. (1974). Mekanın Üretimi, Çev. I. Ergüden (2014), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Lenin, V.İ. (1908). Materyalizm ve Ampiryokritisizm: Gerici Bir Felsefe Üzerine Eleştirel Notlar, Çev. Sevim Belli, Eriş Yayınları, Üçüncü Baskı (2013), İstanbul.

Luccaroni, A. (2015). *Inimmaginabile e progetto. Architettura e memoria nei luoghi della Deportazione* (Doctoral dissertation, Alma Mater Studiorum - Università di Bologna).

Macchia, P. (2008). Understanding the sensual aspects of timeless architecture. Horizon Press.

Martínez-Martínez, N. (2019). *The city of Bang: The transformation of privacy in Seoul* (University of Alicante).

Merleau-Ponty, M. (1964). *Sense and non-sense*. Northwestern University Press.

NEF. (t.y.). NEF'ten dünyada yine bir ilk: Foldcity. 7 Kasım 2021 tarihinde https://www.nef.com.tr/tasarim-ve-inovasyon/foldcity adresinden alınmıştır.

NEF. (t.y.). Foldhome. 7 Kasım 2021 tarihinde https://www.nef.com.tr/tasarim-ve-inovasyon/foldhome adresinden alınmıştır.

Németh, J., & Schmidt, S. (2011). The privatization of public space: modeling and measuring publicness. *Environment and Planning B: Planning and Design*, *38*(1), 5-23.

Nesbitt, K. (1996). *Theorizing a New Agenda for Architecture:: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995*. Princeton Architectural Press.

Özbey, D. O. (2007). *Zaman-mekan sıkışmasıyla oluşan aşırı-hareketli insanın, beden-mekan ilişkisinin dönüşümü* (Master's thesis, İstanbul Teknik Üniversitesi).

Pallasmaa, J. (2001). The architecture of image: existential space in cinema.

Park, J., & Hong, J. (2012). *Convergent flux: contemporary architecture and urbanism in Korea*. Walter de Gruyter.

Ramon Esteve Studio. (2016). *Pao for the Tokyo Nomad Girl*. 5 Kasım 2021 tarihinde https://www.ramonesteve.com/en/manufacturing-the-interior/la-casa-para-la-chica-nomada/ adresinden alınmıştır.

Rasmussen, S.E. (1994). *Yaşanan mimari.* Remzi Kitabevi.

Reference room. (2016). 5 Aralık 2021 tarihinde http://www.welldying114.co.kr/bbs/board.php?bo_table=board3&wr_id=88&device=pc&ckattempt=1 adresinden alınmıştır.

Serra, R., & Foster, H. (2018). Conversations about sculpture. In *Conversations about Sculpture*. Yale University Press.

Stavrides, S. (2016). *Kentsel heterotopya.* Sel Yayıncılık.

Stavrides, S. (2018). *Müşterek mekan: Müşterekler olarak şehir.* Sel Yayıncılık.

Tanyeli, U. (1997). *Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi* (2. Cilt). Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

The Cushicle and Suitaloon. (t.y.). 6 Kasım 2021 tarihinde http://architecturewithoutarchitecture.blogspot.com/p/cushicle-and-suitaloon-were-conceptual.html adresinden alınmıştır.

Trentin, A. (2020). CHANCES. Practices, Spaces and Buildings in Cities' Tranformation. 81-91 / 200-216.

Tureng İngilizce Türkçe Sözlük (t.y.). Timeless. 19 Ekim 2021 tarihinde https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce adresinden alınmıştır.

Turner, V., & Turner, V. W. (1970). *The forest of symbols: Aspects of Ndembu ritual* (Vol. 101). Cornell University Press.

Zevi, B., & Divanlıoğlu, H. D. (1990). *Mimariyi görmeyi öğrenmek*. Birsen Yayınevi.

Zingat. (2016). Foldhome daire nedir? 5 Aralık 2021 tarihinde https://www.zingat.com/blog/foldhome-daire-nedir/ adresinden alınmıştır.

Zumthor, P., Oberli-Turner, M., Schelbert, C., & Binet, H. (2006). *Thinking architecture* (Vol. 113). Basel: Birkhäuser.

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirileri

1. Somuncu, H., & Arabacıoğlu, F.P. (2022). *Zamansız mekanlar: Güney Kore 'bang' örneği. 7. Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi,* 29-30 Nisan 2022, İstanbul, 463.